IVICA PAVKOVIĆ

NEKA _____ STARO OSTANE USPOMENA _____ SLATKA

Zagreb, 1975.

23125

Ivica Pavković

NEKA _____ STARO OSTANE USPOMENA _____ SLATKA

(Prilog etnografiji Žumberka)

Zagreb 1975

Izdano kao rukopis.
Autor si pridržava sva prava

Izdao i odgovara: Ivica Pavković, Zagreb
Ćirilometodska 1

Umnoženo ciklostilom ss. Naše Gospe,
Primorska 2o, Zagreb

Mjesto predgovora

Sam povod kao i razlog nastanku i objelodanjenju ovih redaka treba tražiti u podnaslovu ove knjige. Stoga: tko bi u ovoj skromnoj knjizi tražio možda samo pjesničke i druge vrijednosti lijepe književnosti, taj bi utoma tratio vrijeme.

Napomenuti mi je još ovo:

Sve ono što se u ovoj knjizi ne podudara i ne odgovara duhu i pravilima hrvatskoga književnog jezika (pojedina odstupanja s obzirom na gramatiku, fonetiku ili pak inačice u nazivlju pojedinih predmeta iz područja domaćinstva, gospodarstva itd.) treba smatrati vlastitom baštinom narječja ijekavskih štokavaca iz istočnog dijela Žumberka. Samo tu i tamo, pored nazivlja iz tog dijela, navedeni su i nazivi za pojedine stvari i predmete prema narječju ijekavskih štokavaca iz zapadnog dijela Žumberka. Razlika baš nije mala, kao na

primjer:

Istočno-žumberački	Zapadno žumberač.
voža, vožica	lajtić
kolnjak	kolnik
tafun	piljka
tula	nosac
kosijer	krošelj
živičnjak	nasađeni krošelj
rūda (volovska)	oje
obrušnjak	podbijelač, pod-djelač, obručnik

Takvih i sličnih razlika u nazivlju pojedinih predmeta (a da ne spominjem sām izgovor, naglaske i dr. za - jedničkih riječi!) unutar istog ijekavskog dijalekta žumberačkih štokavaca ima podosta. Ali ovo nije jedini dijalekt odnosno jedino narječje na teritoriju ove razmjerno malene hrvatske pokrajine koja se zove Žumberak a proteže se u obliku jedne prilično zavinute kose od iznad Samobora na istoku pa sve do Metlike skoro na zapadu. Na Žumberku je naime po red spomenutog štokavskog , prisutno ta-

kodjer još i čakavsko i kajkavsko narječje hrvatskoga jezika sa svima svojim specifičnostima pa onda silna ispreplетenost svih triju spomenutih dijaleka - ta, njihove subpodjele s obzirom na pojedine nazive predmeta i stvari, naglaske, izgovore i sve ono što nazivamo jezičnim bogatstvom dotičnog kraja.

Po sebi je razumljivo da se ni uz najbolju volju i najveću želju nije moglo u ovakvoj jednoj knjizi obuhvatiti niti iskoristiti sve bogatstvo i sve vlastitosti svih narječja i medjunarječja što postoje na Žumberku. Za takvo nešto potrebna je drugačija organizacija rada i drugačiji pristup obradi materijala. Za to je naime potreban jedan svoje vrste riječnički rad u kojem će abecednim redom iza odredjenog književnog nazivlja biti navedeni svi nazivi i ste stvari ili predmeta prema stvarno prisutnim jezičnim narječjima toga kraja. Ukoliko mi je poznato takav jedan ili sličan (nadasve hvalevrijedan i po - treban!) rad je u toku. Poželimo mu od

srca što skoriji i što uspješniji završetak!

Dragi brate Žumberčanine i poštovani čitatelju, ako ti se ova skromna knjiga, i pored svih svojih manjkavosti ipak dopadne i svidi, upozori druge na njezin sadržaj, a samu knjigu čuvaj i sačuvaj za svoje sinove i unuke...

autor

U Zagrebu, dne 3. siječnja 1975.

Ž u m b e r a č k o s e l o

Žumberačko selo nije veliko ni dugačko,
Nema glavne ni sporedne ulice,
Ne prostire se u bogatoj ravni.
Siromašno je,neugledno al' ubavo,
Satkano na brijegu kao malo gnijezdo,
Kuće su uboge brvnare,neke jako stare
Škopom pokrivene, a prozori mali.

Nijedna kuća nema vlastite ograde
Pa prema tome ni ljese-kapije,
Sve je zajedničko u tom selu
S obzirom na prostor, na zemlju
Izmedju kuća,štala i drugih zgrada,
A ipak se znade što je i koje je čije.

Ali je zato svaki vrt,voćnjak i njiva
Ogradjena plotom od proštica i pruća
Da se ne bi slučajno tudje blašče
Našlo u kvaru i pojelo ono malo
sirotinje
Što ova škrta kamenita zemlja,
Zalijevana s toliko truda, muke i znoja,
Može da oplodi i plodom uzrodi.
A plotovi su većma postavljeni i zato
Da se ljubav u mržnju ne izrodi.

Ispod svake kuće zidane su pivnice
Kao spremište krumpira, zelja i vina.
Skoro svaka od kuća u selu ima:
Drveni ganjak, vežu i sobu,
A poneka još i prigradjenu komoru
I drugu sobu, a ovo potonje pogotovu
Ako je kuća starinska - zadružna
Gdje više složne čeljadi biva.
Uzadjimo uz kamene štigne,
Predjimo prag i udjimo unutra,
Pogledajmo i pamtimo dobro
Sve što smo vidjeli
I što svaka prostorija ima
I čemu svaka stvar
U veži, sobi, ganjku i komori
Svakodnevno služi ili je služila.

Ali ćemo ipak najprije zaći
U najdonji dio starinske kuće,
A taj dio uvijek od kamena izgrade
Pa se zidanica zato i zove.
U toj zidanici, pivnici, podrumu
Naći ćemo različite stvari
Sa vlastitim izgledom, svrhom,
A ime toj svakoj pojedinoj stvari
I najmanje dijete domaće znade.

Danas se i u tom zabitnom kraju
Mnogo toga izmijenilo, kažu na bolje,
Ali nas novo u ovom trenutku ne zanima,
Iako se radujemo svačemu boljem.
Mi želimo otkriti prošlost:
Da se sačuva barem nešto
Od onog što je prethodilo novom.
Neka staro ostane uspomena slatka,
A novo neka stvarno postane i bude
Od starog i bolje ....

Žumberačka zidanica

Ispod svake kuće obično su bile
Zidanice dvije.
Što se u njima drži,čemu služe?
Pitaš me, rado ću ti reći.
U onoj što je bolje suha i ljepša
Smješteno je za vino posuđe:
Veliki sud, raznovrsni lajti,
Vože i vožice svih vrsti.

Što je više od petnajstak hekti
Najveća je posuda za vino
I sūd se od vajkada zove.
Od tristo litri sve do petnajst hekti
Lajt je manji, srednji i najveći.
Tristo litri i na manje
Posude za vino negdje
Voža i vožica se zove
A negdje opet lajtići im kažu.

Tu je i badanj veliki i srednji
I parenke veće i manje
Za trop i tropine o berbi
I za tepke kruške i bistrice šljive
Za rakiju pobrane u jeseni.
Ispod svega sudja cerovi su glajti.

Tu je još čabar ili vijedro
Što služi uvijek o berbi
Kad se preša i otače.
Sud, čabar i preša samo su onda
I u onom slučaju doma
Ako se sve to u' isu ne dela.

Kad se trop, mušt ili čisto vino
Iz trsja, 'isa ili bilo odkle
Kući u lajtu ili voži vozi,
Moraju biti na kolima skladnje,
A još k tome lanac i drveni šeper
I lančanica barem jedna
Za povezati taj isti šeper.
A tom zgodom lajt na kola
Isto kao i s kola
Po legama se uvijek štrče
Kako gore tako isto dolje.

Još od suđa manjeg ovdje vidiš:
Brendu jednu ili dvije
U kojima se grožđe moždi,
A ponekad i voda donese.
Kad rabi brenda za možditi grožđe,
Onda s njome i moždac mora biti.
Tu su i pute dvije vrste:

Duguljasta posve slična brendi
I okrugla, velika i mala,
A jednako obadvije rabe:
Iz 'isa za donijeti vina
Ili s vrela dalekoga vodu.
Posude ove nose na leđima ljudi
Ili jadni magarac na sedlu.
Zato svaka od njih ima
Po uprte dvije:
Il' od štranjge il' od uža
Il' spletene od bekovica mladih.

Pored brende i puta dviju vrsta
Tu je i ono veliko barilo
Za donijeti vina iz dalekog 'isa
Na magarcu il' za torbom
Na leđima junačkim.
Tu su još barijeca veća, srednja i manja,
A svako od njih služi za nositi vino
Koscima i težacima drugim
Na daleki sjenokos, sirotinjsku njivu.
Osim ovog suđa i posuđa
Još ćeš naći tujke i nešto alata:
Kosa na kosištu, nasađeni srp,
Kramp, krampica i drvene grablje,
Tubolac sa brusom, sa babicom klepac

Za klepati tupu kosu i srp...
Pa motike velike, srednje i male,
A tu ćeš naći takodjer kotao i trimfus
Što rabe svakoj domaćici vrijednoj
Kad košulje pere na dalekom pralu
I doma kad domaći sapun pravi.
Još je ovdje jedna prepodrebna stvar:
Rakijski kotao sa čitavim priborom,
Ako ga kuća slučajno ima,
Jer takav kotao baš svatko i nema.

Još o Božiću i kasnije ćeš naći
Crvenih jabuka na polici nešto
I na čavlu o gredi koji taj grozd
Bolesniku za želju od berbe sačuvan.

U zidanici istoj nerijetko ćeš naći
I kakvu staru ladicu il' škrinju,
A u njoj ljeti raljke pune mlijeka,
U stapu skorup, i svježi sir u cijedku.

Kad se vino iz pute, barila il' barijeca toči,
Mjesto tvrdka ili čepa
Stavi se na isti otvor
Bazgove komadić cijevi

Koju negdje zovu nosac
A negdje pak tula.

Vinska svaka veća posuda il' sūd
Ima jedna vraca, a na njima:
Rigalj ili jaram
I čep kolnjak ili kolnik
Što je prije služio, a i danas služi,
Mjesto pipe za točiti vino.
Na "trbuhu" sūda, lajta ili vože
Ima otvor na koji se lakomica stavlja
Kad se u posudu toči vino
Ili iz nje šijefom van izvlači,
A čep za taj otvor negdje zovu tafun
A negdje pak piljka.

U zidanici i zemljani polić
Stoji negdje na velikom lajtu
Ili gdje na gredi visi o čavlu.
U njega se toči iz vožice vino
I družini u kuću se nosi
Il' se gosta u zidanici iz njega ponudi.
U istoj zidanici nalazi se isto
I onaj veliki zemljani pint,
Ali se gusto baš i ne rabi.

Samo za snuboke, svadbu i goste,
Pa još za babinje i krmine
U njega se toči i u njemu nosi
Gore u kuću iz pivnice vino,
Onda se gore u posude manje rastoči.

U zidanici drugoj, ako je ima,
(Ako je nema, onda je sve u onoj jednoj)
Smješten je krumpir za jelo, za sjeme,
Za prodati da se štibra plati
Kao i onaj drobani za svinje.
Tu je smješteno i razno povrće drugo:
Koraba, repa za kravu i svinje,
Cikla, pesa, rotkva ona crna,
Korijenje bijelo, žuto i crljeno,
I debeli hren zakopan u pijesku.
Tu na glajtu gizdavo stoji
Veliki badanj za kiselo zelje
I parenka ona srednja
Za kiselu repu.

Kad je ova barem zidanica puna
A na podu kukuruze škrinja,
Otpada zbog glada strah.
U Žumberku je zima uvijek duga
A glavna hrana tom sirotnom svijetu:

Krumpir (soparan više nego mastan),
Žganci s mlijekom, repa, zelje i grah.

Vino se dijelom većim proda
I zob se dijelom većim proda
I krumpira višak većinom se proda
(Ako ima kome što je rijedak slučaj!)
Pa se nešto barem robe i obuće kupi,
Al' tek onda kad se štibra plati...

Žumberački ganjak

Dobro se sjećam iz djetinjstva svoga
Da dvije vrste u Žumberku ganjaka ima.
Jedan je poluotvoren a drugi zatvoren;
Prvi je stariji a drugi korisniji.
Neke su kuće imale samo s jedne strane
Po duljini il' po širini drveni ganjak,
A neke pak i po duljini i po širini.

Pošto se ganjak pod krovom nalazi,
Služi ne samo da se po njemu hoda,
Il' se sa njega jetrva s jetrvom kara,
Već služi i za mnogo korisnije stvari.
Domaćica s ganjka družinče iz sela dozove,
Pripazi da tuđe i vlastito blago
U salatu, zelje na vrtu ne zađe
Ili kakvog drugog kvara **bilo gdje**
U bilo koju dobu dana ne napravi.
Jer sa ganjka se mnogo bolje vidi
Nego iz kuće,pa bili prozori na njoj
Ne znam kako veliki, široki,
A u stvari su bili jako uski i mali.

Na ganjku se znalo i sjediti,
A ljeti bome, zbog silne sparine,
I jesti!
Odatle se ponekad i popričalo

Sa susjedom, a još više s putnikom,
Namjernikom i gostom.
A tu su se i djeca rado igrala
Naročito ako je vani kiša
Kao iz kabla slučajno lijevala.
Tu se gosta dočekivalo, ispraćivalo,
A djevojke često nešto šaputale;
One uvijek jedna drugoj imaju
Nešto kazati, dakako podmučkom reći.
A tu njihovu tajnu i tako svi znaju,
Jer u tako malom selu nijedna stvar
Oku majke i susjede ne može izbjeći.
Na ganjku se često domaćica s kumom
Opraštala dugo, iako su u veži
To isto već tri puta barem
Rekle jedna drugoj...

Na ganjku se i svatove dočekivalo
Prije nego ih se u kuću pustilo,
A tu su oni i ispraćivani bili
Uz još jednu, zadnju
Kupicu crljenog vina
Za sretan put i dobro zdravlje
Mladima i starima, upravo svima.

Na ganjku domaćica vrijedna

Posteljinu prozrači svakog jutra,
A nakon pranja na dalekom pralu
Tu razastre i suši rublje-košulje
I to naročito u zimsko doba,
A inače samo još onda
Ako je vani kiša i sunca nema.
Jer po lijepom sunčanom danu
Obično se suše košulje-rublje
Na plotu od proštica i pruća
Ili na ogradi živoj: živici, trnu
Ako nije predaleko od kuća.

U ljetno doba vidjeti možeš uvijek
Kako na ganjku o čavlu vise:
Ubrani kimljen i gomilice
Svezane u veće il' manje butorice.
A tu se i drugo još korisno nađe
Gorsko bilje i mirisni cvijet
Što poslužiti može sirotnom svijetu
Ne samo kao izvrstan čaj
Već kao i koristan domaći lijek.
Ako je godina bila iole rodna,
Premda zna se, nije nikakva tajna
Da u Žumberku nije nimalo plodna
Kamenita zemlja, i sporedna je stvar
Da li je kiša često i mnogo

Kao iz kabla lijevala
Ili je sunce žarilo i bila suša
(Iako se češćoj i blagoj kiši
Više veseli tamošnji seljak!)
Rijetko je koja jesen urodom plodna.
No kako bilo da bilo za Božju volju
Ipak se ponešto u svoje vrijeme
Sirotinje nađe u voćnjaku,
Vinogradu, vrtu i na polju.
A ponešto od toga i na ganjku vidiš:
Kukuruza, česan, luk i čebula
U posebne vijence spleteni
Vise na drvenom klinu
Ili zabijenom velikom čavlu
I tako se zrače i suše
Na blagom jesenskom suncu...

Ako je ganjak posve zatvoren,
Onda on prozore ima
Nasuprot prozora sobe,
I kao takav posve je prikladan
Da služi mnogo više i bolje.

U takvom je ganjku prikladno uvijek
Spremiti mnogu različitu robu.
Prije svega tu je kupa bukova, jaka,

A na njoj su uvače, kablovi, pute i brenda
Sve puno vode donešene iz daleka vrela
Na glavi djevojaka mladih, snaša i žena
Odnosno na junačkim leđima
Vrlih mladića i muškaraca vrijednih,
A ponekad bome u putici i u krugli
Dječaka malih i djevojčica slabih.
(Gretna kuća k'a magarca ima!)

Svaka brenda ima pedesetak litri,
Svaka puta do dvadeset i više,
Dok uvača il' ušačka ima dvajset litri,
A svaki kabao baš točno petnajst litri,
Četiri kabla tvore jedan samo vagan,
A svaki vagan točno šezdes't litri,
Dok zemljanih krugli ima svakakvije:
Od jedne litre sve do deset litri.

Ako se voda ili štogod drugo
Nosi na glavi,
Onda se svitak ispod na glavu
Obično stavi.

Vjeruj mi, brate, slatka je ta voda
I odviše skupa da se utoma troši,
Jer voda je od vajkada u Žumberku bila

Kako u ljetu tako i zimi
Teška i velika muka...

Tu na ganjku spraviti su još:
Veliki lanac, lančanica više,
Ona za zavor ili za žlajf
Pa onda sponka ili žlajdra
Na kolima za povezati šeper
Ili požrditi vozove sijena.
Tu je takodjer štrik, uže i štranjge,
Najrazličitijih starih potkova koš
Za volove i konje, magarećih nema,
Jer magarce nitko ne žali
Nit' potkiva još.

Svakom domaćinu volovi su ponos
Iako domaćica brižna skoro uvijek
Više voli da dobru kravu u štalici ima,
Jer u tom kraju na mlijeku dobra krava
Znači više nego i najveća posuda vina.
.....
.....
Na ganjak ovo baš i ne spada
Ali ću unatoč svemu ipak to reći:
U ovom siromašnom žumberačkom kraju
Krava je nekad značila mnogo.

Ona je mlijekom hranila brojnu djecu
A i domaćica je vrijedna bez brige bila
Za jedan pa i za dva obroka dnevno.
Mlijeko se jelo vareno,kiselo i podgrijano,
Kuhano ohlađeno s kiselim pomiješano
Pa i onda ako se provarilo nije se bacilo!
Sa kiselog mlijeka skorup se skidao
I u stapu drvenom mlatio
Pa se tako dobila šaka masla.
A ovo se nije svježe jelo ni pojelo,
Nego se u tiganji dobro prekuhalo
I u lonac salilo da se nađe
Kao začin jela kad se mast izađe
Ili pak u postu kad je zabranjeno bilo
Začinjati s mašću.
Mlaćenica što je u stapu ostala
Slasno se po žgancima pojela.
Od kiselog mlijeka pravio se sir
I kad se dobro ocijedio u drvenom cijedku
Stavio se da se suši u košari na zraku
Obješenoj visoko na ganjku.
Pa i sirutka nije se nikada bacila!
Na njoj bi kukuruznu kašu skuhala majka
Pa ako je u nju stavila još skorupa žlicu
Bila je sladka, od meda slađa.

Eto, sad znamo zašto je kravica bijedna,
Pa bila ona ne znám kako grda i mala,
Bila toliko draga i vrijedna.
.....
.....
Na zatvorenom ganjku spravljaju se još:
Bradvilj, bradva, sikira i balta,
Strug za strugati kolje,
Obrušnjak ili podbijelač negdje
Kojim se izdelivaju držalja,
Keser za dubsti korita i naćve,
I kosijerić za guliti koru i koprive brati.
Tu je i baltica, kosijer ili krošelj,
A taj kosijer ili negdje krošelj
Kad je na dugačkom držalju nasađen
Zove se po domaći živičnjak,
Jer služi za trnje i živicu sjeći.
Na suncu se ljeska obješen piljak
S kojim se u grmu bukve ruše
A doma na drvalu žagaju:
Panjevi, klade i druga drva.
Pa onda vise još žaga i žažice male,
Đedova batina od drijenkova drva
Sa britvom na paši izdelanom kljukom.
Zajednička ambrela, ona velika!
Stare krljave i kape,

Torba za pastira i očeva za sajam,
Kabanica zimska iz rata donešena
Kao jedina plaća za utoma izgubljena
Na carskom ratištu ljeta...

A tu su takodjer odložene još:
Svakojake iznošene muške 'lača,
'Aljine, lajbak il' zobunac.
Ima tu starije opanaka od kojih možda
Jedino još kakav remen ponešto valja
Za bič malom svinjaru, pastiru
Koji još ne zna nit' znati još može
Koliko pravi bič vrijedi i koliko košta.
Tu još vidjeti možeš drveni bat,
Štike željezne i drvene
Koje rabe kod kalanja panja i klada.
Spravit je ovdje i željezni norac
Koji se rabi uvijek u zimi
Kad se na smukce po snijegu
Kakva klada il' bukvica mlada
Iz grma vuče i doma dovuče;
Onda se norac u kladu zabija
A velika se rinka norca
Promoli na donji kraj ojca
I tako volovi ili pak junci,
Upregnuti u jaram, na ojcu

Složno vuku veliki teret
Po ledu ili mekanom snijegu
I teško im nije...
Tu je negdje i željezni mačak
Skinut sa sanica starih,
Ali neće dugo tu nepotrebno stati
Jer će naći službu kod sanica novih.

Na svakom ganjku, velikom i malom,
S vanjske il' s nutarnje strane
Vidjelo se petnjake i lonce
A u njima svakakve rože rasti
Brižljivo dogledane, često zalijevane
(Možda i suzom kojom?!)
A to uvijek čine jedne te iste,
Djevojke vrijedne i mlade snaje
Sa nevidljivom zebnjom u srcu
Čije će cvijeće ljepše i dulje cvasti...

A dolje pod ganjkom obično složeno bilo
Pruće, granje i skalana drva
Ili pak druge korisne stvari
Kao kalane za prodati planjke
I za pojatu novu sažagana brvna.

Ž u m b e r a č k a v e ž a

Svaka je kuća u Žumberku imala vežu.
Vidio sam poneku starinsku kuću bez ganjka
Ali baš nijednu vidio nisam
Koja ne bi imala vežu.

Veža je u starini bilo svakakvije:
Manjih i većih,grđih i ljepših,
S oknom i bez okna,
Ali je rijetko koja imala rafung,
A svaka kao ukras imala boltu.

Prije nego si ušao u sobu
Morao si proći kroz vežu.
Tako je barem uvijek bilo
U onim najstarijim kućama.
A u vežu se obično došlo
Kad se sa kamenih štingi
Drveni prag prekoračilo, prešlo.
Rijetko je koja veža imala drveni pod,
Jedino onda ako se pod njom
Nalazila pivnica,što bijaše rijetkost.
Iz veže se ulazilo u sobu i na tavan.
A kroz vrata izvana dolazilo je u vežu:
Zima,toplina i često jedina svjetlost.

Iz veže se loži u sobu velika peć
U kojoj se kuha i peče.
Zato su ovdje i zemljani lonci
Za kuhanje krumpira i graha,
Slasnih žganaca, zelja i mesa.
Tu je i tiganja sa podvrnutim repom.
U njoj se za jelo zafrig napravi,
Na brzinu za dijete mlijeko uzvari,
Za goste cvrće ispeče, ucvarke zgrije
I po salati poljev napravi.
U vrijeme djetinjstva moga
Tu je bio i zemljani rangljek
Posuda sa nožice tri i ručkom malom
Za tamfati krumpire i druge korisne stvari.
Tu je i stari pocrnjeli plej
U kome se krumpir na masti ispeče
I tečna povitica bome o podne il'
na večer.
I zemljana pekva je tu negdje u tmini,
Kuglovnjak zemljani veći i manji,
Ali ovo se dvoje rjeđe nažalost rabi!
U pekvi se na Božić i Uskrs
Puran, pijevac, a rjeđe kokoš ispeče,
A u kuglovnjaku, zna se, sa grožđicama
Kuglov žuti, onaj kolač fini...

U veži zna biti i drveni krtol
Za tanjure, šaljice i zdjele.
A zdjele su većinom zemljane bile
Velike, srednje i one najmanje;
Ove potonje zovu po domaći žđelke.
Među tim zdjelama nađe se bome
I plenata koja za kokošju župu
O Božiću i drugom velikom svetku,
Ili kad je viđeniji gost kakav u kući.
A tu je i drveni tanjur veliki, pladanj
Nekako čudno izrađen;
Na njemu otac obitelji meso reže
I svakome jednako dijeli
Da ne bi tko ostao prikraćen...

Od potrebnog pribora u veži se nađe:
Rogulje nasađene, velike, srednje i male.
Pomoću njih se razni lonci u peć stave
I kuhano jelo iz peći se vadi.
A tu je i nasađena drvena greblja
Kojom se spret i lug iz peći grne
Prije nego će u peć ići i ući
Hljebovi kruha, povitica, prga
I sve drugo što se u pleju,
Kuglovnjaku i zemljanoj pekvi
U peći mora ispeći.

A tu je također i jedna posebna metla
S kojom se peć izmiće,
A to prvotno onda ako ložište peći
Nije čitavo, cijelo ni ravno
Već drvima, loncima i panjom
Oštećeno i načeto dobrano.
Ako se ne bi metlom dobro izmelo,
Onda bi kolač-pogača i dječje povitičke
I sve drugo što se na lugu peče
Bilo puno sitnoga pijeska i ugljevlja
U kori s donje strane
I tako manje prikladno za jelo.

Roguljama se u peć i uzglavak gura,
Nanose upaljene lučke i sitnija drva,
Dok se panjevi i klada teška
Zaguraju samo i malo uzdignu
Na uzglavak da se bolje vatra
U peći razgori i gori.
Predvečer, onda kad vatra jenjava
Ili kakav panj-klada pomalo tinja,
Metne se "za vatru" a to zapravo znači:
U peći sa strane gdje nema petnjaka
Dobar naramak sirovih drva se stavi
Da se preko noći dobrano prosuše
I tako sutradan s njima vatra

U peći naloži mnogo lakše i brže.
U veži nasuprot ložištu peći
Obično je velika polica na stijeni
Za zemljane lonce poklopljene na njoj
Da domaćica može izabrati lakše
Koji joj odgovara i treba.
Lonci koji su od žara i uporabe napukli,
Njih domaćin dratom dobro oplete
Pa služe još dugo kao da su novi i cijeli.
Tu kablica drvena poklopita stoji
Il' u ganjku visi na drvenom klinu.
U kablicu se krava dva-tri puta doji
I svoj družini mlijeka se namuze.

Na predpećku, a to je banjak i prostor
Ispred otvora same peći u veži
Nalazi se obično s desne strane
Posuda za sol te stara izlizana žlica,
A tu su negdje također i kuhače,
Istrošeni od duge uporabe nož,
Šefarka na čavlu i vilica stara,
Jer sve to vrijedna domaćica treba
Kad kuha, peče i hranu družini sprema.

Kuhačom, zna se, miješaju se žganci
(Kukuruzni, heldovni,bijeli i usmjesni),

A takodjer krumpir sam svagdanji
Odnosno s grahom ili pak s bobom.
Pa i svako drugo skoro jelo
Kod začinjanja promiješati treba.
A kuhača isto rabi i onda
Kad se brašno kukuruzno, mlijeko i sol
Razbluditi trebaju u zemljanoj raljki
U kući družini brojnoj
Za finu pečenu prgu.
U djetinjstvu mojem, sjećam se dobro,
Kuhača bijaše kao neke vrste svetinja
I nikada njome nijedna majka
Nije udarila svoje ni tudje dijete,
Jer u potonje [illegible] služila je samo
Šiba, lučka, a ljeti i kopriva.

Negdje u veži bijaše zataknuta i pejarica
Kojom je svaka domaćica dobro omela
Donju stranu svježe pečenih hljebova kruha
I svakog drugog pečenog tijesta
Koje se nije peklo na pleju niti u posudi
drugoj
Nego na lugu, golom ložištu peći.

U veži je stāla i široka drvena lopata,
A stajala je obično uz rogulje i greblju

Ali širokim krajem osovljena gore.
Služila je samo za metanje u peć
I vađenje iz peći hljebova kruha
Pa se zato pazilo da bude uredna i čista.

U ona vremena, pred pedeset i više lijeta,
Kruh bijaše nažalost rijedak gost
Pa zato se kruh ne samo jelo
Nego i cijenilo.
Sjećam se dobro, a možda je tako i danas,
Da se hljeb kruha nikad načeo nije
A da se na njem sa donje strane
Ne bi načinio nožem znak svetoga križa.
Nikad vidio nisam da bi se kruh bacio;
Ako je slučajno komadić iz ruke kome
ispao,
Brzo ga se diglo, poljubilo i pojelo.
A nije ni čudno da je bilo tako
Kad se zna kako je zemlja u tom kraju
Škrta na klasu i klipu,
A brojna dječja usta (i ne samo ona!)
Željna i gladna svakdanje korice kruha.
U veži pred pećom, a ispred banjka,
Obično bijaše poveća niša - škulja
U koju se metao lug ili ti pepeo,
A njega su vrijedne ženske ruke

Rabile za pravljenje domaće lugšije
Kod mjesečnog pranja posteljine i rublja
Negdje na potoku il' dalekom izvoru vode.
U tom napornom radu muškarci su vrijedni
Učestvovali samo tako i toliko
Što su išli naprijed na pralo
Da nešto granja i drva priprave.
A poneki su i prazan kotao uzput ponesli
A možda i trimfus, tronožac željezni
Na komu će kotao sjediti i biti
Dok se u njemu budu kuhali i okuhivali
Veći i manji komadi domaćeg rublja.

U veži su najčešće stajale i dvije metle,
Ona sijerkova kupljena za krumpir u jeseni
I ona brezova na paši ili doma napravljena.
Smećarka se rijetko viđala u ona stara
vremena,
A možda je nije ni bilo?!
Kad se kuća pomela, smeće se pobralo
Na metlu ili na lopatu željeznu,
A nekad se samo preko praga jako vješto
Prebacilo metlom u vežu, ponekad u ganjak
I dalje se melo
Sve dok nije bilo sve pometeno.
Smeće se bacalo na gnoj il' na drvalo.

Pred kućom vani isto se melo
Ali uvijek samo brezovom metlom.
Prije nego se melo u kući se škropilo
Čistom vodom
A vani uvijek samo sa lokvom.
Samo je poneka veža u stara vremena
Ugrađeni imala kotao
U kojem se kuhala svinjska hrana:
Drobani krumpijeri, koraba i repa,
Nagnjilo korijenje i pesa,
Objeline krumpijera, komuške graha,
Od pese sušena cima
A ponekad bome i osušena
Treća djetelina i otava.
Sve se to brašnom samljevene zobi
I tricama kakvim zamelo
Pa se tako izhranila nekako
Mršava sirotinjska slanina.
Tko pak nije imao uzidani kotao,
Taj se mučio sa velikim loncima
U kojima se u peći kuhala
Ta jadna svinjska hrana,
A lonac se na roguljama po okruglom
drvu
Štrkao s velikom mukom u peć
I poslije natrag iz peći.

U nijednoj veži nikad vidio nisam
Nikakve slike nit križa na zidu
A i što će?
Kad su zidovi bili crni poput dimnjaka
Sa nutarnje strane.
Jer u ona stara vremena
Kuće nisu imale dimnjaka
(Pa i danas ga nemaju mnoge!)
Nego je dim izlazio iz peći u vežu,
A da se kuća od iskre zapalila ne bi,
Veža je svaka imala boltu
Smještenu gore ispod plafona
Na prostoru širine čitave peći
A često i širu,
Dok je po duljini sezala od peći
Pa sve do suprotne stijene veže
Ili barem do pola vežine širine.
I tako kad si stao ravno pred peć
Pa pogledao gore iznad sebe
Mislio si da se sam crni pakao
Okrenuo naopako
I sad će pasti na tebe...

Ispod te i takove čađave bolte
Dim se šetao, hladio, rijedio
I tako rashlađen i pročišćen dobro

(Ako se tako dim uopće pročistiti može?!)
Ispod bolte nekako jako elegantno,
Nekad brzo a ponekad jako polako,
Ovisilo je o vjetru, vremenu i dobi dana,
Dizao se na tavan, ali ne po lojtrama,
Iako su one uvijek prislonjene
Gore za na tavan.
Po njima samo ljudi i mačke idu gore
Na tavan ili pak s tavana dolje.
Dimu lojtre ni ljestve
Po noći ni po danu
Nisu nikad i nikako potrebne.
Odavle s tavana, kad je izvršio smotru
Svakog glajta, rožnice i letve,
Probijao se dim silom ispod krova
I kroz sam pokrov od ražene slame
Na sunce, mjesečinu i svježi zrak.
Uzput je gore na tavanu iliti podu
Okadio, naročito zimi, sirotinjsko meso:
Tanku slaninu, mršava rebra,
Koju tu šunku i kraču
I po koju mesnicu - kobasu.

Žumberačka soba

Soba ili stariji naziv kuća
Bila je od svih prostorija
Glavna i najglavnija.
U njoj se prebivalo, živjelo,
Spavalo, jelo i rađalo,
Ponekad plesalo, veseljelo,
Tkalo, vezlo i plelo,
Paljala vuna i čijalo perlje,
Spremale krstitke i svadbe,
Pričalo i prepričavalo,
Ponekad grdilo, ponekad hvalilo,
Planove za sutra stvaralo,
Bogu se molilo, smijalo,
S brigama raslo i starilo,
Primalo gosta, bolovalo,
Vračilo se i umiralo,
Plakalo i oplakivalo,
Mrtvace svoje čuvalo
I za njima bugarilo.
Tu se bome i učilo, čitalo,
Računalo i na maloj tablici
Kremen-kamenkom pisalo.
Jednom riječi ta soba bijaše:
Gostinjac i čekaonica,
Blagovaonica i spavaona,
Radna i dječja soba,

Soba za domaće i goste,
Upravo soba za sve.

Možda će netko sa strane reći:
Da je to ipak preveć rečeno
I da je nemoguće, zar ne?
Ali je tako ipak bilo
I ponegdje tako ostalo,
Jer odviše sporo i teško
Vrti se u zabitnom kraju
Života sirotno vreteno.
Što bijaše u toj sobi
Kad je svemu služila?
Nađi, brate, vremena si malo,
Pođi za mnom, motri i razgledaj
Desno i lijevo, gore i dolje
I smesti se pri tom nikom ne daj!

Kad si ušao u prostoriju tu,
Sveopću sobu ili kuću,
S desne ili s lijeve strane
Bijaše uvijek tu u kutu
Velika-čudna zidana peć
Sa jednim ili dva zapećka
Te ispupčenim banjkom sprijeda
Ta čudna velika peć

Mjesto vrata i ložišta iz sobe
Imala je veliki zaobljeni trbuh,
A trbuh joj bijaše ukrašen
Sa nekoliko dugačkih redova
Čvrsto ugrađenih petnjaka.
Kad je peć naložena bila
A u sobi stara petrolejka
Još ni žmirkala nije
I tako u sobi dobrano kmica bila
Dok petnjaci užareni od vatre
Davahu slabašno svjetlo
Pa si sve nekako mislio
Da te dvanajst i više pari
Mačjih krvavih očiju
Promatra i stravično gleda...

Oko peći obično su bile
Sa jedne i s druge strane
Zidane ili pak drvene stolice,
Cerove odnosno bukove klupe.
Na njima se u zimsko doba
Rado sjedilo i dugo pričalo,
A djeca na njima stajala
I tako se grijala.
Treba reći i zapamtiti dobro
Da "za pećom" skoro nikad

Viđeniji gost sjedio nije
Nit bi mu to mjesto
Ponudili ikad...

Gore na peći sušio se luč
Obično brezov a ponekad ljeskov,
A na njemu se čarape **sušile**
I stari dobri mačak
Grijalo svoje **prozeble** kosti
Tamo negdje na peći, a i gdje će?
Stajala je redovito peglja,
A tu se i kiselo mlijeko sirilo
I u košari gore iznad peći
Obješenoj na čavlu o gredi
Sušili se u zimsko doba
Sirotinjski maleni sirevi.
Ljeti se na peći i hrana
Ostavljala u loncu ili zdjeli
Za malog vrlog pastira
I odsutno kućno družinče.

Na pometenoj i počišćenoj peći
Sušila se strn, kukuruza i zob
Prije neg će u mlin daleki poći,
A to naročito onda ako je sila

Za brašno bila, a zrno još fajtno
Ili je negdje na podu otpustilo bilo
Pa za mlin nije prikladno ni dobro.

Iznad peći od grede do grede
Letve su pribijene bile;
Na njih se vješala smočena roba
Težaka, pastira i đaka,
Jer tu se najbolje a i najbrže
Osušiti mogla.
Na peći se često i mnogo
Grijale reumatične kosti
Starih đedova i dobrih baba
A i nejaka prozebla djeca
Rado su prebivala na peći,
A i nitko im branio nije
Jer se znalo divaniti, reći:
Na peći u kutu nikom na putu.
Na peći se znalo i spavati,
I to prije svega u zimi
Ili kad je gostiju bilo više
Pa nije bilo mjesta dolje
Na postelji niti na klupi.

U vrućim petnjakima, zna se,

Bez obzira na vrijeme ili na dob
Djeca si peku krumpijerove škriške,
Kukuruzu, grašak i bob.
Poneki se i razbije petnjak
Roguljama, drvom ili grebljom
I da u kuću ne bi sukljao dim
Mora se zazidati taj petnjak.
I tada baš ne služi ničemu,
Jer si u njemu ne možeš ogrijati
Ni ruke ni prozeble prste
Pa se takav zove ćoravi petnjak.

Na sveti veliki badnjak
Stavi se u vrući petnjak
Tamjana zrno, borovice malo
Pa onda miriše lijepo i dugo
A to voli mlado i staro

U toj sobi iliti kući
Bijaše obično čvrsti pod
Od bukovih debelih dasaka,
A gornji pod iliti plafon
Samo s gornje-tavanske strane
Bio pribijen čavlima na grede
Dok su u sobi vidljive bile
Pod tim plafonom skoro sve grede.

Na mjestima gdje su dvije daske
Po gredama spajane bile
Pribijalo se s donje strane
Od grede do grede
Letvice uske od mekana drva
Da zimi u sobi toplije bude
I da s tavana iliti poda
Ne pada dolje zrnje i smeće.
U toj sobi iliti kući
Na dobro odmjerenim mjestima
Bili su zabiti čavli u grede
Za vješanje robe
I drugih potrebnih stvari.

Sredina kuće odnosno sobe
Od ulaznih vrata do mize
Slobodna je bila za prolaz
Danju i noću, svake dobe.
A sa strane lijevo i desno
Bile su starinske, visoke,
Nimalo gizdave drvene postelje.
U sobi su bile ladice i škrinje
Većinom isključivo onda
Ako uz vežu i sobu kuća
Imala nije i komoru.

Negdje u kutu, ali ne uvijek
Bila je i starinska mentruga.
Osobno čvrsto držim i mislim
Da su naćve starije od nje
Kao posuda za miješanje kruha.
Ako se kruh mijesio u naćvama,
One su unašane u sobu.
I na klupi kod peći
Ili gdje blizu obično stavljene,
A inače su u komori visjele
Odnosno gdje drugdje odlagane.

Skoro u svakoj sobi iliti kući
Bila je priprosta drvena zivka
Za obitelji najmlađeg člana;
Ponekad je imala narezane šare
A ponekad stupiće lijepe,
Ali često ni jedno ni drugo.
Kao što je i red zivka je stajala
Uvijek uz mlade majke postelju-krevet.
Nije bila velika rijetkost nit čudo
Vidjeti dvije zivke u sobi,
Jer su vrijedne jetrve dvije
Imale skupa novorođeno čedo.
U ono staro čestito vrijeme
Zivka bijaše ponos za kuću

I nije se čulo da ju je itko ikad kleo
Niti je u tijesnoj sobi ikome smetala.
Za zivku je uzica privezana bila
Da je premila majka i u noći
Kad se dijete probudilo, bolesno bilo,
Mogla tihano zaljuljati zivku
I u njoj drago čedo na časak umiriti.
Uz zivku išle su i drvene kopanje.
To je svaka kuća morala imati!
Izvana su se u kuću unosile kopanje
I to samo onda kad je malo dijete
Okupati trebalo svakog dana.

U kutu nasuprot ulaznih vrata
Bio je smješten stol, po domaći miza,
Podosta velik i podosta čvrst.
Oko stola uz dvije stijene
Bile su klupe za sjeđenje kod jela,
A ponegdje s druge strane uz stol
Bila je još i treća drvena klupa
I poneki tronožac priprosto izrađen.
Iznad stola visjela je lampa,
Sirotinjska stara petrolejka,
U zimsku večer prenesli bi je k peći
Jer tu kod peći plelo se i vezlo,
Prela pređa i sve drugo delalo se tujke.

U davna vremena o kojima je riječ
Jelo se kod stola sjedeći il' stojeći,
Ali se jelo iz jedne zajedničke zdjele.
Samo viđenijem gostu, bolesniku
A također i djeci davalo se jelo
U posebnim zdjelicama, žđelkama,
A mnogo kasnije u tanijerima.
Od pred pedeset a najviše stotinu lijeta
U nekim kućama za velike svetke
Svaki član obitelji osim djece
Dobiva kod stola svoj posebni tanijer,
Ako je gost kod stola onda i češće,
I svaki si meće u nj župu
A kasnije i krumpijer.
Župa se iz lonca izlije u žđelu,
Iz žđele se šefarkom meće u tanijer,
Ije se žlicom, a meso vajk vilicom.
Za svatove nikad nijesam čuo
Da su jeli iz zajedničke zdjele
Il' vino pili iz kupice iste;
Oni su odvajkada jedini bili
Kićeni svatovi i gospoda svatovi.

Na stijenama svuda iznad stola
Vidio si obješene svete slike
Različitih veličina, oblika i boja.

Nikad nigdje vidio nisam
Kakvu vrijednu sliku-umjetninu;
Uglavnom samo sve sajamska roba
Kupljena na proščenjima i sajmovima,
Jeftina kao što sirotna bijaše i soba,
Ali zato ne manje draga i mila
Kućna - obiteljska uspomena.
Jednom nabavljena i jednom postavljena
Uvijek je na istom mjestu bila i
visjela,
Nikad odstranjivana, nikad se mijenjala
nije,
Jer sve što bijaše posvećeno, sveto
Uvijek se poštivalo i uvijek cijenilo.
Nikad se u djetinjstvu mome
Nije počelo il' svršilo jesti
A da se nije molilo i Bogu zahvalilo
Pa makar bili i gosti kod stola
Uvijek se isto činilo i jednako molilo.
Kako je sada u tom pogledu?
Pitaš me, al' ne mogu ti sa sigurnošću
reći.
Bit će da se ponegdje nešto izmijenilo,
Ali ovaj lijepi i časni običaj davnine
Ipak je na sreću uglavnom sačuvan,
Jer on je dokaz i znak kršćanske starine.

Ladica u stolu zvala se mižnjak,
Jer stol se zvao još i miza.
U mižnjaku bijaše pribor za jelo:
Žlice i vilice te noževi veliki i manji
Za bijeliti krumpir, rezati kruh i meso.
U tom mižnjaku bijaše i posudica kakva
Za sol, papriku i papar,
A ponekad i komad hljeba kruha
I to prije svega naročito onda
Ako se sav pribor za jelo
Mjesto u mižnjaku držao po sreći
U posebnoj košarici kakvoj
Obješenoj na čavlu negdje kod peći...
Lijevo i desno, kako smo rekli,
U sobi su bili priprosti kreveti,
A njih nekada bijaše u sobi
Po dva, po tri, a nekad i više,
Ovisno o tome kako je soba
Bila velika i družina brojna.
Na krevetu je spavalo najmanje dvoje
A nekad i troje, a djece i više
Ovisno o tome kako je soba
Bila velika i družina brojna.

U krevetu dolje bile su daske

A na njima uvijek napunjen strožak
Zobenom slamom ili perušjem;
Na to je išla, i to samo ponekad,
Blazina od perlja, ali za djecu nikad.
Po strožku a i po blazini
Išla je porubljena debela plahta
Dakako ona od domaćeg platna.
Fanjkuši su bili vajk od perlja
A pokrovci su bili oni teški vuneni,
Kasnije su u modu ušli još i popluni.
Svako jutro kad je snaja postelje nastrla,
Strožak natresla, blazinu poravnala,
Po njoj pokrovce i poplun razgrnila
I gore fanjkuš do fanjkuša složila
Sve je na kraju velikom plahtom pokrila,
Domaćom platom na bijelom crljenim tkanom.
A kasnije su uveli kupovne kuperte
Ili bijelo kupovno platno vještom rukom
Doma lijepo izveženo.
Na toj velikoj plati ili kuperti
Kod uzglavlja postelje stavljen je bio
Mali fanjkušak kao divni ukras
Sa lijepo izveženom fanjkušnicom malom.

U sobi su još ponegdje bile
Dvije police ili barem jedna,

A na njima sitne stvari one
Što su se rabile jedna po jedna
Nekada češće a ponekad rjedje.
A tu je redovito bio pribor očev
Kojim se on brijao svake nedjelje:
Britva, za navući britvu remen,
Komadić boljeg sapuna, kefica mala
I mali špegalj koji se na mizu stavlja.
Gore je đed drža' i mje'ur du'ana
Kremen za paliti lulu
A često i staru svoju britvu
Ali ne onu brijaćicu britvu,
Nego onu što se na uzici privezanu nosi
A često rabi kod jela i dela.
Tu se čuvalo takodjer i bilo
Klupko domaćeg konca, igla i škare.
Na polici je i kutija žigica bila
Koje su se čuvale i rabile samo onda
Kad je najveća potreba bila:
Da se u peći vatra naloži
Ako u njoj ni mrvice spreta
Od noćas ostalo nije.
Grijota bi velika bila
Potrošiti žigicu - šibicu
I njome nažgati lampu!
Domaćica je lučku užgala u peći,

Donesla u kuću, otrgla triješčicu,
Sitnu triješčicu užgala na lučki
I tako njome nažgala lampu
A svima rekla: Bog daj dobru večer!

Posve jednako u ona vremena
Štedio se nekako i cukor iliti šećer;
Samo ako je krst bolestan bio,
Onda bi skuhala majka lipova čaja,
Bazgova čaja ili crljena vina,
A u velikom loncu skuhala bi trinja
I bolesnika dobro nabanjala,
Naročito ako je po srijedi prehlada bila...
Gore pod plafonom za nekom gredom
Zatakniti su bili mnogi papijeri:
Pozivi (vajk nekakvi pozivi!) općine
i suda,
Opomene za štibru i putnice za blago.

U kutu dolje gdje su se sastajale dvije
klupe,
Tamo iza mize iliti stola,
Na badnjak se stavljao bor
I prije večere (strogo postne dakako!)
Uz mnogo radosti i veselja ukućana svih,
A naročito onih najmanjih i najmladjih,

Lijepo nakitom ukrasio,gizdavo okitio.
Istom prilikom iznad stola gore na strop
Zatakle su se grančice oštrog zimzelena
I na njih povješale crljene jabuke,ukrasi.
Naročito se dobro sjećam lješnikače
Koja nema nikakve veze sa gmazovima zemlje,
Sa rodom zmije ili kače.

Duboko sam uvjeren da mnogi čitatelji ne znaju što je to lješnikača, pa ću je za to pobliže opisati. Lješnjaci, ili po žumberački lješniki, plod su lijeske,a te vrste drveća bilo je nekad u Žumberku podosta. Od lijeske su se pravile vitrice i prekljice, košare i koševi, odabirali kolčići za nakoliti grah crešnjak, pa onda pruće za plot kao pleterastu ogradu. Kod toga su se najprije zabile u zemlju proštice od raskalanog debla stare i usahle šljive ili kog drugog trajnijeg i jačeg drva i onda se oko tih proštica prućem plela ograda odnosno plot. Od ljeskova pruća plele su se i ljese na kojima su se na sušnici sušile u jeseni jabuke, kruške i šljive, a takodjer i konoplje prije nego su se na tukači tukle. Lijeska je uz brezu bila najtra

ženije drvo za poznati luč: kojim se podaži žala vatra u peći, a i svijetlilo u kući kad je u lampi ponestalo petrolina, tračka ili se na njoj slučajno razbio glažak. Lučom se svijetlilo u mrklim zimskim noćima kad se kud moralo iz sela ići, a s lampušom nešto nije bilo u redu, ili ga u kući još nije ni bilo, ili se petrolin štedio koji je i tako vajk bio previše skup. Sa lučom se najviše svijetlilo na badnjak kad se na ponoćku u crkvu išlo. Lijepo je to bilo za vidjeti: sa svih strana tajanstveno svjetlo, puno svjetla,prema crkvi se bližilo...

Pastiri su na proljeće, kad je u lijeskovom drvu bila već mrijezga, od njega pravili svirale i šarene batine, a od skinute lijeskine kore za trubiti rogove i raznih veličina kuzole. Ovo potonje kao prikladne posudice za ubrane šumske jagode. Te ljeskove rogove znali su pastiri nataknuti na rogove svojim volovima i drugom blagu,a kuzole pune jagoda nosili su s paše kući kao dar mladjoj braći i sestricama, a naročito i prije svega dragoj i voljenoj majci...

Plod od lijeske je veoma tečni lješ - njak. Lješnjaci se mogu jesti svježi,a mogu

i za zimu osušiti jednako kao i orasi.Žgare sušenih lješnjaka melju se te se upotrebljavaju za fine kolače, torte, povitice i tome slično. To svaka domaćica zna,a naročito tvornice slatkiša i bonbona...

Kad se želi napraviti lješnikača(a to se pravi samo kao ukras za Božić),uzmu se lješnjaci i svakome se nožićem odreže vršak i u taj otvor utakne se komadić drvca kao pola čačkalice, ali tako da veći dio drvea ostane slobodan vani. I upravo taj preostali dio drvca utakne se u jabuku, krumpir ili repu. Kad se čitavi odabrani plod (na primjer jabuka) pokrije tako pozabadanim lješnjacima jedan do drugog te i ne vidiš ništa više i ništa drugo do li jedan grumen lješnjaka, to se onda zove lješnikača. Razumije se da ih ima raznih veličina, ovisno o debljini upotrijebljenih lješnjaka a naročito o veličini odnosno debljini jabuke ili drugog ploda u koji smo lješnjake "usadili"...

Lješnikača (ili više njih!) vješala se uvijek na strop iznad stola. A sjećam se dobro da su na Božić u nekim kućama bile i pokretne lješnikače. A to se pravilo

na ovaj način: Na svaku gredu s donje strane zabio se po jedan čavao; on se zavinuo, ali tako da je ostao kroza nj mali otvor poput rinčice. Kroz te otvore promolilo se uzicu - špagu. Za onaj kraj uzice nad stolom navezala se diskretno lješnikača, a drugi, suprotni kraj te uzice pričvrstio se na vrata. Uvijek, kad su se vrata otvarala (unutra!), lješnikača je svojom težinom klizila i spuštala se na sam skoro stol. I obratno, kad su se vrata zatvarala ona se vraćala gore na svoje mjesto pod strop...

Za male dječje glave ta čitava pripovijest sa lješnikačom na uzici znala je do ista biti velika radost i nerazjašnjiva tehnička mudrost.

Da se znade i zapamti
Zapisati treba
Pet obroka u žumberku ima:
Predručak, ručak, užina,
Predvečerak il' mala užina
I večera.
Al' to ne znači da se na dan

I pet puta jede!
To su rijetki dani i rijetki težaci
Koji pet obroka vrijede...
Iz dječačkih svojih dana
Sjećam se još dobro
Čudnih riječi (iz iskustva valjda)
Jednog starca koj' mi ovo reče:
Tri su stvari u životu
Koje delat' moraš:
Vajk se molit' dobrom Bogu,
Pridelati časno kruha koru
I dušu vratit' Stvoritelju svomu.

Dobri starče, kad bih znao
U kom grobu snivaš slatki san,
Donio bih ponajljepšeg cvijeća
Da ukrasim tvoj zemaljski stan...

Žumberačka komora

Što je u komori ako je ima?
Tu su starinske ladice i škrinje,
Al' ne one proste za žito
Već malo gizdavije, za odjevnu robu.
U njima je složena posteljina čista,
Muška rubenina, košulje i gaće,
I sva ženska lijepo složena roba:
Isfaldana krila, košuljc od domaćeg platna
A na svakoj izvežena na prsima krpa,
Ispod vrata lijepe rese dvije
Od sitne merke plave i crljene,
Onda skuta, dolinke i jupe;
Jupe od vune pletene,
Aljinka, različiti rubci
I za zimu na skavčanje kožun.

Nekada su naše bake i brabake
Doista jako ljubomorne i ponosne bile
Na svoj bagaž, ladice i škrinje
I na sirotinju svu što je u njima,
Dakako u vrijeme dok su snaje bile.
A tu je bilo plahti od konoplje tkanih,
Veženih ručnika, stoljnjaka i krpa,
Ženska divna narodna nošnja
I tri fele marama što ih snaje nose
(Galonice, veženke i pisanke)

I dvije fele premetača za žene
(Šlinganice jedne i štikanice druge),
Pamučne košulje doma sašivene
I sukneni opregovi raznobojno tkani
I prekrasna koja djevojačka kapa
Koja se od moljaca prebrižljivo čuva
Kao najsladja uspomena iz prošlih vremena,
Uspomena na dragu majku, kumu ili tetku.
Prekrasnu će kapu tu nositi smjeti
I stavit' je na glavu samo kći vlastita
O Božiću, Vazmu ili kom drugom velikom
svetku.

Ladica je skoro svaka a i škrinja tako
Mali ladljen sa strane imala.
U njemu je bila najsitnija roba:
Kupovni fini konac, merka, igle i pulke,
Po koja batičnica,drukari i naprŝnjak,
Za marame i premetače brojne pripinjače
I kvački bome (đed i baba) za kožun i 'lače
A tu su u spraviljku bile i velike igle
Za plesti vunene jupe,štumfe i čerape.

Ladica je bila više i škrinja takodjer,
Jer svaka je snaja bagaž u kuću donesla
A to znači: za sebe svu potrebnu robu

I k tome plate,stoljnjake,otirače,
Na dar svekru košulju,premetaču svekrvi,
Svakoj zavi rubac, a košulju đeveru,
I jetrvi premetaču, a đeci po rupčić,
(A i svatu svakom barem tako
Dok debelom kumu najmanje košulju.)
Donesla je strožak i blazinu,
Franjkuše i mali fanjkušak,
Fanjkušnice, poplun i pokrovac,
I veliku platu za postelju pokriti,
Pa preslicu, vreteno i ambrelu
I prtenu s uprtama raznobojnu torbu.

Onda još u modi nisu bili
Gizdavi ormari, visoki i niski
Sa šentušima,špegljom il' bez njega.
U bagaž još onda niti nisu išle
Postelje, psihe, stolci a ni mize,
Al' je dōta, brate, bome bila i onda:
Volovski kup, dobra njiva ili komad trsja,
A sirotinja barem kravu, par ovaca
Ili nešto slična.
I s tom dōtom i sa svadbom tako
Na jednoj strani bio zator silni
Dok na drugoj baš nikakva pomoć.
Kad se zbroji samo i oduzme sve,

Ostane ti uvijek i na dalje:
Bijeda ovđe, sirotinja tamo;
Sve bogatstvo bilo i ostalo
Vrijedne ruke drage mlade snaje.

Ovdje su ti u komori
I dva čudna kufra,
Drvena su i priprosta oba.
Manji se uvijek rabi
Kada regrut u vojsku odlazi
Onda u njem poviticu nosi
I sve drugo što mu trebat' može.
I veći kufar svaka kuća nema
Samo ona iz koje je bio
U dalekoj zemlji zvanoj Amerika
Muški netko i sretno se vratio
A pun-puncat taj veliki kufar
Svake fele robe donio si doma...

Kad smo u komori, recimo još nešto:
Sve ono što u sobi,pivnici,ganjku il'
na podu
Nije bilo nit' je moglo stati,
To je ovdje u komori moralo ostati.
Tu su žaklje s brašnom i po koja vreća
Puna zobi, kukuruze ili druge strni.

Na stijeni su obješene naćve
A uz naćve sukaljica visi.
Kada vidiš da je majka rabi,
Onda znadeš što će danas biti:
Pojtica od sira, a to voli svaki.
Tu je sito za sijati brašno
I rešeto ono staro naše
U kojem je naša stara baba,
Dok je zdrava i mlada snaja bila,
Občinjala ječam i sve drugo žito
I grah toliki kroz tolika ljeta.

U staroj škrinji velik lonac sirotinjske
masti,
A u drugom jednom pretopljeno maslo,
Jedno i drugo za začimbu jela,
U trećem loncu ucvarki su mašćom zaliveni
I to za poljev u ljeti po salati.
Dok u starom crnom nekom loncu
Porna mast je za mazati opanke,
Stare čizme, bič, uvlake, remenje,
Mast se rukom grabi i rukom se maže.
Što se maže mora biti suho,
A na lučki mast se porna grije
Da bolje primi i u kožu uđe...

Tu su raljke s kiselijem mlijekom,
U lončićku malom negdje obran skorup,
U zemljanoj posve maloj šaljki
Još je lanjske od pūva malo masti
Za mazati kraste i sve krasti slično.

Na jakom čavlu bilo koje grede
Sa dnom od daske košarica visi,
A u njoj, zna se, znade svega biti:
Dretva, šilo, batić, malo kože, cveki,
Jer bez cveka nema ni opanka
Nit' zakrpe bez šila i dretve.
Tu su rašpe za brusiti žage
I brusovi za sikire i balte.
Tu sa čizme potkovice stare,
Kliještra stara velika i mala,
Malo drata za lonce oplesti
I čavala svakojake vrste...

Pored one s dnom od daske
I vitricama pletene košare
Vidiš tujke još dvije na čavlu:
Jednu ovdje rebrenjača zovu
(Od vitrica je i ona pletena)
I druga je isto tako od vitrica pletena
Sijernjača je po domaći zovu,

S poklopcom je na preklop do pola,
A sirevi se često u njoj suše
I po tome ima svoje ime.
Svaka kuća i još jednu košaricu ima,
Od slame je ispletena ona,
Lucanj ima za koji se drži
Kad se iz nje sjeme strni
U jeseni, u proljeće sije...

I ručni svrdlovi starinski su ovdje,
A ima ih više vrsta i više imena:
Čavlenjak najtanji od sviju,
Grabljenjak za delati grablje,
Lojtrenjak lojtrenice vrta,
Svorenjak rabi onda kad se vrta svora,
Jaslenjak kad se jasle prave,
I tubolčnjak na jedno samo pero
Za tubolce dubsti od lipovog drva.

Na posebnom čavlu vise trsne škare
I rafije kolut uvijek dosta lijepi.
Zna se zašto rabi spomenuto dvoje:
Za rezati i vezati trsje...

Ribežanj je ovdje za ribati repu,
Ugorke, slatko zelje, povrtnicu, ciklu.

Pored njega ribežanj je drugi
Što rabi samo jednom, u jeseni,
Kad se riblje zelje i u badanj gazi.
I još treći ribežanj je ovdje,
Reketač se po domaći zove.
Na njemu se riblje hren
I roščići za pojticu drobe...

Tu u kutu stoji i drvena stupa.
Ječmena se kaša u njoj dela,
Tuku žgare lješnika, oraja;
Konopljino sjeme i od buča špice
Za pojticu postnu drobe se i mrve...
Tujke u komori (a i gdje će drugdje?)
Bila i domaća ljekarna:
Butorice sušena pelina
I više manjih butorica
Taužent roža nabranih na paši.
Kada, ne daj Bože, treba,
Jer u želucu nešto nije dobro,
Onda se skuha pelin
Ili sitne taužentice rože
Pa se pije čaj od njije
Dakako bez cukora mrve...
A neki stave pelin u rakiju
Pa jednu flašu s pelinom rakije

U spraviljku gospodinja ima,
Ali to je vraštvo samo za starije,
A i žensko koje rijetko da to pije.

I žakljice dvije su na klinu
A u njima zna se što je:
Mirisave lipe cvijet i bazge
U ljeti obran i dobro osušen
(Al' ne nikad i nikako na suncu!)
Za čaj u zimi i svako drugo doba
A prije svega naročito onda
Kad bolest dodje i prehlada kakva.
Za muškarce najbolji od svega
Čaj je, kažu, od crnjaka vina!
A kad "modrum" primi ili nešto slična,
Starci kažu da je najbolja rakija...

U cekru ili nekoj košarici staroj
Ima više žakljičica malih,
A u svakoj od njih domaće je sjeme:
Salate, ugoraka, buča i korijenja,
Zelja, repe, pese i konoplje.
Tu je isto u spraviljku
I novo-dobavljeno sjeme:
Graha, graška, boba i sitne kukuruze.
U kutu stoji il' na stijeni visi

Preslica stare babe, dobre majke,kćeri
i pored njih je najljepša od svake
Ukrašena, izdubena,rezbarena,izkićena,
A zna se i čija je ona,
Preslica je drage mlade snaje.
Preslicu svaka ženska ima samo jednu,
Al' vreteno jednoj nije dosta jedno.
Njih imade svaka više fela
I do deset, a možda i više,
Zataknutih iznad starih greda...

Ni jedna kuća nekad nije bila
Da konoplje ne bi posijala,
Jer konoplje su oblačile ljude.
Rubenina, posteljina i još mnogo toga
Pravilo se od konopljinog platna.
Zato 'ajmo i pogledajmo malko
I konoplju i starinsko platno!

U vrtu, kad se konoplja izpuče
I u rukoveti složi i snopiće sveže,
U rastave se lijepo stavi
Pa tu bude dokle se prosuši.
U pojati se sjeme iz snopića otepe
A korijenje baltom se odsiječe,

U vodi se na močilu
Do tri tjedna kvasi,
Onda vadi, u rastave rastavi,
Pa kad tako suho sve postane,
Na petnjicu ljesa se postavi,
U petnjici vatra se naloži,
A na ljesu konoplje se stave
Da se suše i dobro osuše:
Da tukači bude lakše tući...

Kod tukače dvije žene moraju baš biti;
Dok konoplju jedna vrijedna drži,
Pomiče je ovamo i tamo,
Dotle druga na tukači stoji,
Naslonjena na rašljama tentu,
I tukačinu gornju stranu
Vješto nogom sada diže
A sad opet spušta...

Ako ima treća vrijedna žena,
Ona stoji kod trlice svoje
I sve ono što tukača stuče
Spretno ide kroz trlicu staru
Da se vlakno smekša i pozder odstrani...

Drugog dana ili opet kada

Sastat će se naše vrijedne žene
I sve će dobro grebenom izgrebsti
I kučine odijeliti od vlakna.
Greben težak, ruka slaba,
Grebenati teško je to delo
Za muškarca kamo li za ženu!
Al' muškarac grebenati neće,
Jer sve s konopljom i oko nje
Za žensku je od vajkada
I žensko je samo delo...

Izgrebenano i pročišćeno tako
Slagalo se u kudjelje vlakno,
A svaka hrpa od više kudjelja
Povijesmo se po domaći zvalo.
Odatle je, kad je vrijeme došlo,
Kudjelja za kudjeljicom išla
I mjesto svoje na preslici našla.
Vrijedni prsti stare babe,
Vrijedni prsti majke drage,
Vrijedni prsti mlade snaje,
I djevojaka vrijednih hvale
Na preslicu povijesmo ispredu
I napredu na vretena brojna.
Kad od predje vreteno oteža,
Predenje se na časak prekida.

Jedna uzme napredeno vreteno,
Druga rašak u svoje vrijedne ruke
Pa gore-dolje tim raškom po zraku
Dok sva predja s vretena ne sadje,
Onda drugo, treće i četvrto
Sve dok treba da je štrinja prava.
Štrinju sveže, sa raška je skine
I presti opet nastavlja se dalje.
Kad sve povijesmo tako se isprede
I s vretena na rašak se namota,
Tad' se više jednakije štrinja
U matovilo složi i poveže.
Svatko znade da se predja
Na veći rašak smaće,
A na mali konac se nameće;
Zato namot predje štrinjom se nazivlje,
A s malog raška štrinjica se skida...

Kad je vrijeme došlo, štrinje su se prale
I na pralu u kotao metale,
Okuhale pa ponovo prale,
Na rosnu travu širom rastirale
Sve dok nijesu postale baš bijele.
Onda se je štrinja iza štrinje
Na vita po jedna metala.
...Vrte vita kolo naokolo

I na njima bijela štrinja predje.
Što se više vita okolo okreću,
Sve se manje predje na toj štrinji nadje,
Ali zato klupko
Biva sve deblje i veće...
Svaka štrinja jedno klupko ili više dala,
A sva klupka tkalcu se nosila;
Tu se tkalo il' "predja po predji"
Il' pak predji pamuka se dalo
Pa je tako platna više fela bilo:
Konopljino jedno za strožak i platu
I svu drugu kućnu posteljinu,
A pamučno drugo za košulje i gaće
I svu drugu bolju rubeninu.
Još prteno treće za poznate torbe
Predjom tkano, potkivano vunom.
Otirače, stonjake i velike plate
(Koje negdje i kuperte zovu)
Tkalo se je na drugčiji način,
Jer osim predje i pamuka bijela
Utkivale se niti raznobojne,
Al' najviše crljene i plave.

A četvrta vrsta tkanja
Pa prema tome i platna
Na taru se doma tkalo

Od davnine sukneno se zvalo.
I to je svaka žena vrijedna znala
Od domaće vune izaprane, izpaljane,
Na preslicu izpredene,
Na domaćoj staroj tāri
Postaviti od vunice predju,
A prije toga prefrkati je dobro,
Predju bijelu, onda drugu, treću i četvrtu,
Sve ovisno o ukusu tkalje:
Kakve boje hoće i kol'ko koje želi
Da se broji, da se vidi
Na suknenom tom opregu
Kada s tāre sidje
I kada se k maši u njem
Prvi puta podje...
Ali ipak glavne boje
Na suknenom žumberačkom tkanju,
A to znači na suknenom opregu
Baš tri su bile uvijek
A nekad i četiri:
Crljena, bijela, plava
I k njima još zelena...

Sama bijela snovala se prva,
Jer sama bijela od vunice predja
Za osnovu se uzimala uvijek.

Onda se na taru namotalo
I svaka druga nit iza toga
Za palicu se jednu privezalo dobro,
Iza toga snovala se i poprečna predja
Pa se žice iskrižale tako.
Tad su vrijedne ruke
Vlikle tu palicu gore i opet dolje
I tako redom ponavljale često,
Par puta se i provliklo niti
I drvenim češljom strkivalo dobro
Da postane tkanje gusto i što gušće...

Kad je sukno tako baš gotovo bilo,
Još opreg gotov ipak nije bio!
Tekar onda kad su rese
Sa triju strana prišivene bile
I na svom mjestu prišivene
Od iste predje ispletene
Za vezati opreg baš uzice dvije
A na kraju svake od uzica dviju
Visjela je po jedna lijepa kita
Napravljena od vunena raznobojna vlakna,
Mogao si vidjet' i upoznat'
Što vrijedne ruke žumberačke žene
Na priprostoj jednoj tāri
Izdelati, napraviti mogu...

Na svakoj u komori gredi
Zabijeno čavli bilo čuda,
Na svakom čavlu visjelo je nešto:
Muška mašna roba
'Aljina, lajbak,' lače i krljava,
Trogari na 'lača' ili samo lašnjak.
Tu su bile i košulje bijele,
A za zimu kakva topla kapa
I 'aljina ona do koljena.
Na drugom čavlu visjele su čizme
A ponekad i opanki novi
Što se rabe samo onda
Kad se k maši ide...

Na jednom čavlu visjela je korba.
Ona rabi dosta često puta,
Više ljeti nego li u zimi.
U njoj nose težacima jelo,
Pa za mladom kad u goste idu,
Ili kuma kumi kad pogaču nosi
(bijeli hljebac kruha, poviticu od sira,
Koju litru vina i još štogod fina).
U korbi se i na Vazam rano
Na blagoslov u župnu crkvu nosi
Od glavne hrane uvijek ponajbolje,
Al' svakako uvijek bude ovo:

Hljebčić bijela kruha, tečna šunka
I žumberačke pisanice skromne...

Do korbe je uvijek znala biti
Košarica lijepa, lucanjska se zvala.
Za korbu i lucanjku isto,
Jer se obadvije baš na glavi nose,
Svaka ženska uvijek svitak rabi.
U svakoj kući svitaka je bilo više:
Za kablinu, za ušačku ili drugo slična,
Al' za korbu i lucanjku novu
Bio uvijek suknen, kao da je novi;
Zato ovaj svitak uz korbu je na čavlu.
Na glavi korbu i lucanjku košaru
Ili bilo drugo nešto takva slična
Baš ni jedan ponesti muškarac
Nit' bi htio niti bi mu dali...

Ako tražiš, sigurno ćeš naći
Dva traktura na čavlu u komori:
Onaj ljepši za rakiju i vino,
A malo dalje za petrolin drugi.
Na čavlu u jednom kutu gore
Visi lampuš, petrolina flaša,
A od njih malo dalje
I suknene s uprtama torbe,

Koje rabe kad se u mlin ide,
Iz štacuna kakva roba nosi,
Il' na sajam nešto se ponese,
A iz 'isa doma se donese...

Gle u drugom jednom kutu dolje
Od pogleda dječjih spravite su dobro
Opletene krugle pokrivene s nečim
Mirisave šljivovice, domaće rakije.
Nisu one baš ni uvijek pune,
Jer ne rode niti šljive uvijek,
Al' kad rode, onda je i ima.
Pa sve jedno niti onda baš dugo ne traje!
Nešto prodaš, nešto svoj dug vratiš,
Litru vamo, litru tamo šalješ,
Rankom ciče zime družinu otašćeš,
Gostu pružiš, susjeda ponudiš
(Nije važno je li pije ili pak ne pije!)
I tako je svakim danom u krugli sve manje.
Al' za košnju ipak svaku
Što ćeš dati košcu za otašćak
Uz predručak, ako ne rakiju?!
Jer se vino natašte ne pije...

U drugom kutu isto negdje tako
Spravita je krugla drugčija od drugih,

A u njoj se kisa i u njoj se čuva
Vinski ocat za kiseliti jelo.
Iz te krugle natoči se flaša
Pa se troši dok se ne potroši,
Pa tako opet sve dok octa ima...

U škrinji kakvoj ili gdjegod drugdje
Spraviti su slamnati pejarci,
Jedni veći drugi nešto manji,
A svi skupa, zna se, zašto služe;
U naćvama kad se kruh zamijesi,
Kruh domaći s domaćijem kvascom,
Kad izadje u naćvama dosta,
Razdijeli se tijesto u pejarce
I u njima dosta se nadigne,
Na lopatu svaki se izvrće
(S gornje strane rukom gladi,
Vodom ili jajem maže,
Narezi se kakvi nožom prave,
Il' kupicom kolut se otisne,
Ili kakav drugi znak se
U svježem tijestu otisne, napravi)
Pa se hljebac kruha u peć staru stavi,
Dakako naloženu, očišćenu prije,
Pa da vidiš kroz izvjesno vrijeme
Kakav miris po čitavom selu...

U komori, a i gdje ćeš drugdje?
Odlaže se meso godišnje koljine.
Tu se stavi sve što treba,
A što treba, domaćin to znade!
U parenku se lijepo svi komadi slože
Da tri tjedna ili kol'ko treba
Meso stoji u napravljenom pacu
Pokriveno bijelom čistom plahtom.
Kroz to vrijeme što ga više iz paca izvadiš
Pa ga skuhaš na zelju il' kiseloj repi,
To se manje na tavan iznosi!
Na sušilu ga nikad nije mnogo,
Za težaka ostaje ga manje
I za teške dane mukotrpna ljeta,
Pa izgleda da sam sebi kradeš
A u stvari to je tvoja muka...

Na čavlu većem il' drvenom klinu
Visi rožak, veći komad volovskoga roga
Sa otvorom na obadvije strane.
Služio je nekad, a negdje i danas služi!
Za zdijevati mesnice - kobasice.
Pored ovog rožka što i danas visi
Limena je sa drvenim dijelom
"Mašina" koju ljudska ruka puni
I ljudska ruka isto tako tjera,

A služi u novije vrijeme
Za zdijevanje krvavica
I mirisavih mesnica-kobasa...

Da li znadeš ili ne znaš,
Meni je sve jedno,
Ali ću ti ipak kazat'
Jer to moram reći:
U komori manje više svakoj
Postelja je uvijek barem jedna.
Tu mladenci, il' je zima il' je vruće ljeto,
Radost dijele i čuvaju tajnu
Što je noćas jedno drugom reklo
Il' od milja ili pak u jezi,
Nije važno, jer to nitko ne zna!

Ž u m b e r a č k i t a v a n

Najveća je uvijek prostorija tavan,
Jer kako je goð kuća dugačka-široka,
Tako je i tavan dugačak i širok.
Na njemu ćaš naći svačesa i svačeg!
Prije svega tu su škrinje velike i manje
Za smještaj zrnja sirotinjske zemlje:
Pšenicu, ječam, zob,kukuruz i raž.
Sve to skupa često se pomiješa
Da kruh ispadne kakav-takav barem.
U takvu škrinju domaćica vrijedna
Buteljčicu koju rakijice spravi
Da slučajno, bolest, rodjak ili gost
Nepripravnu kuću ne iznenadi.
Ponudjen će biti tom rakijom svaki
Pazeć' ipak na njegovu dob,
Jer djeci se pruži kruha, ako ima,
Jabuka, kruška il' sušena šljiva
A nikako i nikada rakija.
U tom kraju lijepo narod kaže:
Tko rakiju u djetinjstvu pije,
Tomu škola ništa ne pomaže
I đak dobar nikad takav nije!

Na tavanu je i zivka kad dolje ne rabi,
Kose, srpovi i druge neke stvari
U vrijeme kad nigdje ne rabe.

Sve se na tavan baci,odloži i spravi:
Staro želiježdje s kola,osi i šinje,
Stari alat koji ne valja, potkove, čavli.
Tu je bukovo, grabovo,drijenkovo,klenovo
I drugo prikladno i potrebno drvo
Za kosišta nova, jaram, magarcu za sedlo,
Držalja za sikire,lopate,kramp i krampice,
Za rogulje, greblje, vile i grablje
I za sve drugo što nasadit' treba
A što uvijek u svakoj kući
I gospodaru vrlom
U svako doba kad zatreba
Koristiti može.
Kad spravito gore dobro se osuši
Pa kad treba il' vremena ima,
Napravi se novo od suhoga drva...

I cijepovi su tujke s kojima se mlati
Snoplje svake sirotinjske strni
Osim jedne jedine hržulje,
Jer se ova na ruke otiplje
U pojati iliti u podu
Da se slama očuva i spasi,
Jer iz te slame pravit' će se škopa
Za pokriti kuću i sve drugo stanje.
Od te slame kad se škopa pravi

Potrebne su jedne vrste grablje;
I te grablje spravite su na tavanu ovdje
Ako nisu u pojati odnosno u podu...

Spravita je gore na tavanu
I ona stara velika rešetka
Na koju se sirotinjsko žito
Kod mlatidbe občinja
Da se zrnje od slame odijeli.
Još je negdje gore na čađavom glajtu
Spravita vijača od lipova drva
Koja rabi po mlatidbi odmah
Kad se njome vještom rukom vije
A zapravo baca sirotinjsko zrnje
Vijaču za vijačom u daleku stijenu
I tako se omlaćene, otepene strni
Sitno zrnje dijelilo od pljeve
I još pljeva kad se udaranjem vještim
Bijelom plahtom udaljila od zrnja
A grabljama i metlom odgrnula u stranu
Pa se opet nastavilo isto takvim slijedom
Sve dok nije završeno bilo.
Mjerilo se tada čisto zdrnje
Na vagane ovdje, kuplenike ondje
I u vreći snašalo na tavan
A svaku vreću punilo vijačom.

Isto tako kad se zrnje iz škrinje uzimlje
Il' za malin u žaklju se meće
I zob kad se iz fršloga u pejarac vadi
Za kokoši, volove il' konje
Tad se uvijek tom vijačom grabi...

Uvijek domaćin kad vremena ima
Uzme bradvu i brezova drva:
Vješto teše dugo i nateše mnogo
Lijepa luča, brezovoga luča
I lučku po lučku tada lijepo slaže
Pa sve na peć što ne može stati
Poveže dobro dratom il' uzicom kakvom
I na tavan po lojtrama nosi
Odlažući jedno iza drugog breme.
A domaćica vrijedna kad joj bude treba,
Skinuti će s poda odnosno s tavana
Luča tol'ko kol'ko bude htjela...

Kad se zreli grah u jesen pobere,
Sa grahovine u komuški otrga,
Onda gore na tavan se iznese
Da komuške i grah dobro se osuše
Pa u zimi kad vremena ima
Košara po košaru s tavana se skida
I kod tople peći i žmirkave lampe-petrolejke

Večerom kojom sve do kasne noći
Polako se grah kominja
I zrnje se u stare lonce sprema:
(Niski se od crešnjaka već prije odijeli!)
Da se uzme kad treba i skuha:
Sam, s korijenjom ili pak s korabom,
S krumpirom, s repom ili pak sa zeljom.
Komuške se natrag na tavan odnesu
Pa po malo, kad hrane druge nema,
Svinjama se kuhaju u loncu ili kotlu.
I sav grah se natrag na tavan odnese,
A uzimlje se samo kolko kada treba,
Jer grah može i više lijeta stati
Što je sreća, jer ne rodi svakog ljeta!

A tako isto s kukuruzom biva:
Kad se u jesen skupno operuša,
Obično se na tavan iznese,
Po podu razgrni i tako se suši,
A kominja se onda kada treba
I vremena pisanoga ima...
Perušine se najprije preberu,
Na rosnoj travi širom se razgrne
I tako nešto rosom nešto mrazom
Dobrano se smekšaju, izbijele,
Na jesenskom suncu blagom dobro se osuše

Pa za krevet strožak se napravi...
Klasunjce pako skoro uvijek spale,
Samo neki s batićom ih stuku
(Kada bi ih barem nekako samljeli!)
I magarce tako pitaju i hrane...

Na tavanu se zimi sirotinjsko meso
Na velikom dimu suši i presuši.
Od njega o sirotinjskoj žetvi svakoj
Još samo možda komadićak koji
Požutjele slanine na debelom dratu
Il' bekovici crnoj
Žalosno visi, cijedi se i njiše.
Iako se i to pojest' već sto puta moglo,
Al' nekako je lakše, milije i slađe
(Zašto je tako to baš nitko ne zna!)
Soparan krumpir i soparno zelje jesti
I dočekati drugu koljinu i zimu
Kada znaš da imaš i da ti gore visi
Još komadić slanine na dimu...

Na tavanu su odložene i još neke stvari,
Jer kuda ćeš s njima dokle ti ne rabe?
Tukača, trlica, vita, rašak veći i manji,
A tu su takodjer negdje na bukovom glajtu
Grebeni starinski

Za grebenati konopljino vlakno...
Ima tu petnjaka svakakvije,šupljih i cijelih,
Starih lonaca, kuglovnjaka, zdjela i pekvi
Što više ne rabe u veži
Ili rabe samo o velikom svetku...
Poneka košara visi sa suhim sitnim sirom,
Domaći sapun gore se zrači i suši,
A zimi čebulu, luk i česan bijeli
Poneki gore na tavan odlože.
Jer ako je kuća pokrita škopom,
A dim stalno topli putuje iz peći,
Onda na tavanu nije niti zima
Bez ikakve dvojbe može se to reći...

U kasnu jesen na tavan se spravi
Nešto jabuka, onih pravih i divljih,
Koštana, kruščica nabranih po medji,
Na ljesi osušeno voće zvano jabučine,
A to znači: sušene jabuke,kruške i šljive.
Nešto oraja i lješnika nabranih na paši
Rastrto je gore širom na tavanu il' podu
Da se suši, prosuši i dobro osuši
A onda u škrinje i fršloge stare spravi
Ili u lonce i ladice metni
Da se nadje, upotrijebi onda kad ustreba.
Iako se mnoga stvar, ona za pojesti,

Često nikad i nikako ne nadje,
Jer što djeca za sebe odnesu, pojedu
Il' za sebe dobro nekuda presprave,
To baš lako nit' se nadje niti se otkrije.
To ni očeve batine ne mogu pronaći
A kamo li majčine dobre i blage riječi!
Ali ono što djeca doista i trebaju,
Što djeca pojedu il' pojesti vole
To se baš nit' ispituje niti jako traži,
Jer s tim se razložno uvijek i računa.
Osim toga djeca nisu tudji mačak niti pas
Što jaja u kokošinjcu ispod kvočke kradu!
Djeca su svoja, djeca su djeca, djeca su naša,
Uvijek samo briga i radost, radost i ponos
Svake pa i najsiromašnije kuće u selu...

Još jednom želim naglasiti, reći:
Na tavanu iliti na podu
U fršlogima i škrinjama starim
Držalo se zrnje sirotinjske strni,
Kukuruza, helda i ostali žitak,
No bez stida ikakvoga ipak treba reći:
U zidanici krumpijera dobra hrpa
I na podu kukuruze škrinja
To je bio, ako ne sav, ono glavni živež
U Žumberku pred pedeset lijeta...

Ovdje vidiš na tavanu dobro
Krovište kuće cijele od čega se pravi
A svaki komad drva ima svoje ime:
Na dva zida po duljini stavljahu blazine,
Na blazine od jedne do druge
Stavljaju se u razmaku grede,
A na grede rožnice dolaze,
Pod rožnice idu jaki glajti,
Na stupovima počivaju oni
(A stupovi su ucijepljeni u grede),
Dok vezne grede od glajta do glajta
Negdje zovu pante negdje razpinjači.
Kao dvije ruke uzdignute gore
Iz svakog stupa sve do glajta idu
Do dva jaka istesana roga
Urezana, zabijena u stupu i glajtu.
Kod starih kuća pravio se našćen
Da na svaku stranu krova
Rožnica ide manje nego što je greda.
Po rožnicama pribiju se letve,
Al' ne one fine spiljene od daske,
Već od svježeg bukovoga kolja
Raskalanog na drvalu doma
Vještom rukom i sikirom oštrom
Po duljini točno baš na pola.
Tek na letve krov se dobar stavi

Od hržuljine slame izdelana škopa:
Škopnik do škopnika krovac vješto slaže
A prekljicom i trticom dobro sve poveže.
Na vrh krova još se pozder stavi
I lijepe ploče lijepoga kamenja
Protiv vjetra, bure, nevremena kakva,
A sljeme krova zavor se nazivlje.
I začelak kuće, zabat ili svisle
Zatvoren je odnosno zasvislan
Sa daskama od bukove klade...

Ž u m b e r a č k a š t a l a

Najvažnija iza kuće svakako je štala,
Jer u štali sve bogatstvo stoji.
Tu su konji, volovi il' buše,
Junci, junčići i junčići
(Plavci, sivci, rosani, mogaci,
Rumeni, perani, ridjani i lisani,
Mnadani i šekani i čadani
I drugi volci kako se već zvali).
Tu su krave tri, dvije ili jedna
(Laska, plavka, sivka, liska, roska,
Riđka, mnadka, perka, čadka...).
Junica je jedna ili dvije,
Junčica koja i junička mala.

Svako blašče ima svoje mjesto:
Konji, volovi i buše,
Junci, krave i junice
Uz jasle donje privezani stoje
Ularima konji a lancima sve drugo.
Iz jasala gornjih blago sijeno vuče,
Od sijena je djetelina bolja
Al' na žalost nema je baš mnogo,
A i kad bi sijena dosta samo bilo!
Zato u zimi i slama je dobra.
Mala telad, kako se već zvala,
Kod jaslica malih privezana stoji

Il' za štranjgu ili pak za uže.
Na štali krme sve što ima bolje
To se uvijek baš teladi daje.

Što je krma i kako se spr.ma?

Iza kose svakog kosca odkose ostaju,
Sve odkose, to se znade, razkopati treba!
Kad se trava na suncu prosuši,
Grabiti je u plastovine treba.
Tu se suši, prevrće i suši
Pa od trave postane ti sijeno.
Predvečer se na brzinu skupča,
A kad sutra jarko sunce grane
I svu rosu upije, pobere,
Tad se kupci razkopaju redom
I sijeno opet u plastovini suši,
Prevrće se i opet se suši...
A kad je dobro i posvema suho,
Plāsti se u velike plaste
Il' se odmah na kola namijeće,
Voz nalaže, gazi, ograbljuje,
Požrdi se i doma se vozi.
Sa otavom nešto slično biva,
Ali s njome uvijek velika je muka!

Dan je kratak, sunce slabo,
Kiše, rose... sve to mnogo smeta,
Al' otave u Žumberku baš i nema mnogo.
Dok djetelina prva, druga, treća
Čim se malo na zemlji prosuši,
U rasove se ona uvijek meće
Gdje se suši dok se ne osuši.
I tek onda kad je dobro suha
Nalaže se u vozove lijepe,
A voz se svaki ograbi, požrdi,
Zaštiti se granama od lijeske
I takav se doma vozi.

Osim đeteline, sijena i otave
Na štalu se spravi strnokos i slama,
Kukuruznica u pojatu se stavi,
Dok za štraju ili nastor
Samo paprat i lišće se rabi.
U Žumberku je zima duga,
Jesen brzo i prebrzo prođe
A proljeće nikako da dodje,
Zato teško gospodaru svakom
Koji krme ne bi imao dosta!

Kad se krma na štalu odlaže,
Gaziti se uvijek mora dobro

Da više stane, da sve stane,
Jer što se spravi u ljeti, jeseni
To se i nadje u zimi na štali.

Ako krme ima toliko mnogo
Da na štali više mjesta nema,
Onda višak sijena i otave
U plijevnicu ili sjenik stave;
Uz pojatu prigradjen je negdje,
Mjesto zida pleterom opleten
Il' s bukovima daskama obijen.

Kad u zimi blago hranit' treba,
Onda kvačkom napuče se sijena
I u košu u štalu se nosi.
Blago jede, a biruš ga češe
Česalom prije a poslije i kefom.
Kad nahrani, izčeše, okefa,
Gnoj iskida i lijepo nastere,
Onda goni blago sve na lokvu
I fućkajući tu ga poji vodom
Dnevno dvaput, jutrom i večerom
Po snijegu, ledu i mećavi silnoj.

Kad se blago u štalici hrani
Ili mu se lišćem-šušnjom stere,

Obično se i dva koša rabe:
Jedan pravljen od samoga pruća
I rebrenjak se od davnine zove,
A drugi ima dno od daske
I naokolo u njoj izvrtane rupe
A u njima usadjene družce
I svi družci i vitrice s njima
Postali su jedan lijepi pleter.
Taj pleteni košićak ili koš
Čudno ime - rudarski se zove!
A ponegdje opleteni ili plećaš koš.
Spomenuta baš obadva koša
Imaju i uprte dvije
Od pavetine, štranjge ili uža
Iako ih često i ne treba,
Jer se prvi za obruč lako primi
A drugi i tako ima dvije mčke.
Ali zato kad se iz daljega nosi
U njima djetelina, šušanj ili slično
Uprtice onda dobro dodju!
Na svako rame po jedna se stavi
I koš se tako na ledjima nosi...

Najbolje je kad u štali ima
Takozvani štrakatur ugradjen.
Onda samo sa štale se baci

U štrakatur napukano sijeno
I blagu se u jasle razmeće,
Tako sijeno, a tako i slama,
Đetelina, strnokos, otava...
Al' štrakatura svaka štala nema.

U ovoj štali u jednome kutu
Il' u manjoj što se štālka
A negdje i štalica zove
Smještene su ovce a s njima i janjci.
Dok ovan je samo jedan
Sa rogovima, stari;
Po domaći on se škopac zove.
Od ovaca koristi su poznate i znatne,
Al' gdje paše i pastira za njih uvijek naći?!

Žumberački svinjac -
kokošinjac

Kako mi još davno netko reče:
Svinjci su uvijek prije bili
Napravljeni od bukovog brvanja
(Samo neki hrastovi su bili!)
A pokriveni izdelanom škopom
I najmanje su barem dvije
Pregradice bile, a nekad i više.

Svuda svinja različitih ima
I pasmina mnogo i fela raznih vrsta.
Svaki kraj imena svoja ima
Kojima svinje zove i nazivlje.
Ni Žumberak u tome izuzetak nije!
I ovdje svinje po uzrastu i rodu zovu:
Prasica, prasičica i prasička,
Prasac, praščić, praščićak i bicko.
Prasica kad je breja oprasiti se mora
Nekad osam,nekad deset, nekad samo dvoje
Prasadi sitne ima
Što se zovu prasci ili gujde male.
Kad se svinja vabi il' na paši vraća,
Onda često čuješ baš ova imena:
Bijela, belja, beljača,
Crna, pika, pikača,
Šara, pasa, pasasta,
Klapouha, klapača...

Teško li je siromahu svugdje,
A najteže u siromašnom kraju!

Rijetko li se ili nikad prase
Kolje doma za kućnu družinu,
Jer se prasci moraju prodati
Ili doma ili pak na sajmu
Da se štibra još preklanjska plati
I družini kakva krpa kupi,
U štacunu da se dug podmiri,
Nekoliko funti soli, petrolina litra
Da se kupi jopet i doma donese
U starom cekru il' prtenoj u torbi.
Jer to je sve što se prodat može:
Koje tele, jagnje i po koje prase
A i to ne uvijek nego samo onda
Kad je sreća poslužila dobra...

Rijetke kuće i gospodari bili
Što prasce odmah rasprodali nisu
Nego su ih doma hranili i dalje
Da kasnije, nakon ljeto dana,
Više novca dobijedu za njih...

Sretan onaj koji sreću ima
Da čak dvoje za slaninu pita,

Drugih dvoje za pleme ostavlja,
Dočim trećih dvoje ili više
(Što više tim bolje!)
Prodati na sajmu može
I družini kupiti opanke...

Zemljani onaj crni lonac
U kojem se kuhalo za svinje
Svinjāk se je kod nas zvao,
A svinjsko jelo ili napoj
U kablini pravilo se uvijek
I u njoj se nosilo u svinjac,
A svinje su iz korita jele...

Na svinjcima, nije rijedkost,
Već se često nalazio, bio
Kokošinjac sa sjedalom od pruća
A na njemu tri kokoši, jedan pijevac stari,
Jer je drugo piljug i lisica,
Tudje pašče, tudji mačak stari,
Torac grdi, grabilice druge
Svaki k sebi na stotinu strana
Već odavno odnijeli, pojeli...
Gospodinji vrijednoj ostala je briga
Da s proljećem nasadi bar jednu
Kvočku opet u starom rešetu

I da se nada ili u snu gleda:
U dvorištu i pred svojom kućom
Lijepo jato mladjanije koka
I od njih mnogo i mnogo
U fršlogu spravitije jaja...

Ž u m b e r a č k a p o j a t a

Svako žito pa i sirotinjsko
Treba negdje omlatiti, otepsti.
Zato treba ruke, prostorija, pribor,
Jer bez toga nema ni što jesti.

Vrijednih ruku u Žumberku
Uvijek se je našlo dosta:
Kod oranja za plužiti, krpeliti,
Za sijanje iz slamnatog sijača
I vlačenje branom teškom
A sa njive pobrati kamenje
U glomaču ili na put sipati ga negdje...

Motika je u tom kraju negda
(A i danas to je skoro isto!)
Bila muka i rabila često.
Motikom se ćelina kopala,
Tvrde brazde nakapalo često,
Iza brane razbijale grude,
Na krajevima svakog sloga
Gdje plug nije uzorati moga'
Samo i jedino motika je mogla
Prikopati, dokopati uvijek
Ono malo preostale zemlje...

Motikom su vrle ruke vrijedne

Jamičale na prostranoj njivi.
U jamicu svaku kad je krumpir stavljen
Zagrnile opet gnoj i krumpir
U jamici svakoj...
Odakle baš gnoj u jamici toj
Kod sjemenskog krumpira?
Pitat će me možda netko,
Pa mu zato odgovora eto:
Kad je zimi sanik dobar,
Sa gnojišta se ispred štale
Na sanica' gnoj izveze
U kripi na daleku njivu,
Tu se stavlja na jednu samo hrpu.
U proljeće prije neg' se ore
Ili poslije kad se sve uzore
Po njivi se gnoj razveze
U capašu na prvome štelju.
Svaki capaš produljene cape ima,
Ima pod od priječki i pruća,
Isto tako ima plot od priječki i pruća
Kao što to i kripa svaka ima,
Al' s velikim otvorom otraga
Na koji se daska stavi
Dok se gnoj razvaža,
A skini se ista daska
Kad se gnoj izmiječe...

Tko u štali blaga ima dosta
Taj i gnoja ima više;
Pred oranje po njivi ga raz'ita,
A tko malo blaga i gnoja malo ima
Taj pored sjemenskog krumpira
U jamicu barem svaku stavi
Šaku toga zlata što se gnoj naziva,
Jer bez gnoja nema niti rasta...

I sve se drugo stavljalo u zemlju
Uz motiku i ljudskih ruku muku:
Kukuruza, grah, grašak i bob
I sve povrće drugo na njivi i vrtu.

S motikom se i zob zakapala u strani
Gdje plug ni brana proći nisu mogli.
Kukuruzu, krumpir i povrće svako
Trebalo je okopati, ogrniti tako
Da stabljiku na toj plitkoj zemlji
Ne prevrne i ne skrši lahko
Prvi svaki i najmanji vjetar...

S motikom se trsje kopa
A s njom se ono i praši.

U jeseni kad je krumpir zrio,

Jednom rukom poteže se cima
I svaki busen motikom se kopa,
Dobar krumpir u košare baca,
Iz košara u kripu se siplje,
Puna kripa doma s njive vozi,
Pred kućom se iz kripe izmiješe,
U zidanicu u košari nosi
I na hrpu veliku se siplje...

Drugi pribor što se često rabi
U Šumberku, u tom gorskom kraju,
Zove se od davnine kosa
Nasadjena na drvenom kosištu.
S kosom se mnogo toga dela,
A kositi je i dosta teško delo!
Treba znati a i treba htjeti
Ranim rankom uranivši rano
Na sjenokos doći, travnik ili njivu
I kositi po rosi i vrućku:
Djetelinu, travu i strnokos,
Zrelu paprat i sitnu otavu.
Al' bez košnje, kose i bez kosca,
Bez grabljača, vilara i vozca
Nema krme nit' za blago štraje,
A što ćeš onda staviti na štalu
Il' s nje skinut' dokle zima traje?!

U ono vrijeme o kom ovo kažem
Kosa bila samo za muškarce,
A srp opet isključivo za žene,
Dok motika za jedne i druge.
Da ponovim još jedanput barem
S motikom se sve delalo ovo:
Kopalo, prikapalo, dokapalo,
Nakapalo, grude tuklo, zakapalo,
Jamičalo, zagrnjivalo, okapalo,
Prašilo, ogrnjivalo, prigrnjivalo,
Prekapalo, odkapalo, razgrnjivalo,
I krumpir svakidašnji
Kopalo - iskapalo...

Brojne li je žulje, krvave i bolne,
Prouzročila ona na rukama mnogim,
Ali kamen-zemlja i borba za život
Istroši i nju - motiku svaku
Iako je ona od željeza tvrda.

Srpom su vrijedne ruke žena,
Mladih snaja i djevojaka lijepih
Svakog ljeta i jeseni svake
Sve požele na njivama žito:
Rani ječam ozimi i jari,
I pšenicu svaku i hržulju tako,

Zob klasatu i heldu sitnu malu.
Što se žanje, u snoplje se veže,
Po četiri snopa u rastav se slaže.
Kad se tako bar malo prosuši,
Sve se snaša do na jedno mjesto
Oko kolja zabitog u zemlju
Gdje muška ruka zdijeva snoplje brzo
I nekako jako - jako vješto.
A tko snoplje ne zdijeva u kolje ,
Taj na njivi u kopice ga slaže,
Jer se snoplje ovako - onako
Prosušiti ipak dobro mora...

Kad tako zdjeveno u kolju
Il' složeno u kopice na polju
Na suncu Božjem dobro se osuši,
Snopovi se namiječu na kola,
Požrdi se i vozi se doma.
Snoplje s kola u pojatu meću,
A prazna kola na njivu se kreću
Da se opet puna u pojatu vrate,
To sve dotle, to sve tako dugo
Sva strn dokle u pojati nije.

Pojatom se prostorija zove
Gdje se snoplje cijepovima mlati

Ili snop se o skinuta kakva vrata
Rukama udara
I tako se zrnje iz njega otiplje.

Nikad ljepše pjesme, nikad ljepšeg takta
Nit' si čuo nit' ćeš ikad čuti
Nego što je udaranje četir' složna mlatca
Cijepovima u staroj pojati
Po suhom snoplju sirotinjske strni:
Tipa-tapa, tipa-tapa, stalno tipa-tapa.

Ovom zgodom ipak treba reći
Jednu - dvije o samome cijepu,
A drugu opet o mlaćenju samom,
Jer danas nigdje više naći nećeš
Niti starog dobrog cijepa
Nit' mlatce čuti iz pojate stare.
Cijep je bio od batina dviju,
Jedne dulje a druge nešto kraće.
Na jednom kraju tih dviju batina
Smješten bio kožnati kolutić
I za svaku od batina dviju
Dobro svezan i privezan bio
Uvlakom od remena jakom.
A četiri stvari spomenute baš
Na tom cijepu negdje zovu još:

Ručnik, batica, gužva i remenac.
Mlatiti baš nije bilo lako!
Vrtit' cijepom u prašnjavom zraku
I na snoplje spustiti ga lijepo
Pa opet okrenuti u zraku
I na snoplje opet spustiti ga lijepo,
Tako stalno u taktu i snažno
Od rane zore do večeri kasne...

Po sebi je posve samo jasno
Da se snoplje slagalo u nasad:
U dva reda, ali klas do klasa
A sve dolje na pojate podu.
U nasadu tako mlatilo se snoplje,
Okritalo isto snoplje pa mlatilo dalje,
Razvezalo snoplje i mlatilo opet,
Vilama se istresala slama
I bacala se iz pojate dalje,
A grabljama zgrnilo se zrnje
I takodjer još metlom primelo,
Kroz rešetku moralo je proći
Da sitna slama odijeli se tako
A s pljevom zrnje od nasada svakog
Zgrnilo se u kut negdje jedan
Da se novi nasad postaviti moga'
I tako redom sve dok ima snoplja.

Drugog dana zrnje će se vijat'
I od njega sva pljeva odijelit'.

Pojata se nekad i pod zove,
Razlika je medju njima mala.
U pojati se uvijek mlati
Baš na samoj zemlji:
Nabijenoj ilovačom čvrstom
Il' popodjenoj sve pločom do ploče,
Pločom od kamena tvrda,
A kasnije, u novije vrijeme,
Od kamenja, cementa i pijeska
Podloga je napravljena čvrsta
A isto tako i dovoljno glatka;
Pojata je uz to manje više bila
Baš zidana od kamena svaka.
A pod je uvijek od brvanja gradjen,
Podignut je iznad zemlje malo
I popodit brvnima je teškim.
Ispred poda pod istijem krovom
Bila suša, šupa, kolarnica zvana.
Da se iz nje u pod moglo ući,
Trebale su male lojtre ili barem panj.
S druge strane poda, a nasuprot suše,
Prigradjen je sjenik il' plijevnica zvana.
Kad se u podu zrnje izmlatilo, oteplo,

Slama se je prijeko bacila u sjenik
Osim slame hržuljine svake
K'a se cijepom niti mlati već rukama otiplje.

Kad se zrnje iz snopa otepe,
Prazno snoplje slaže se na hrpu.
Od tog praznog snoplja
Jednog lijepog dana
Kad se vani delati ne može,
Jer kiša pada i grdo je vrijeme,
Delat' će se u pojati škopa.
Razveže se otepeni snopić,
Tanji kraj se uzimlje u ruke
I s njime se po grabljama vuče
Pa se tako od trave i slaka
U snopiću svakom dobro čisti slama.
Očišćena, bradvom na panju se ravna
I snopić do snopića u hrpu se slaže.
Kad je hrpa prilično velika,
Napravi se od iste slame uže
I s njim se hrpa očišćene slame
U jedan lijepi škopnik zajedno poveže.
Takva slama škopom se nazivlje,
A rabi se uvijek naročito onda
Kada krovac krov pokriva s njome.
Od materijala osim škope

Krovcu uvijek treba:
Pruće što prekljice zovu,
A uz letvu prekljice privezat'
Zato treba trtice imati.
Od alata svaki pravi krovac
Rabio je bar četiri stvari,
To su: sluga, dekla, nož i daska.
Ali sada nit' se škopa pravi
Nit' postoji alat niti krovac...

I pljeva se takodjer u plijevnicu baci
Pa je jasno da upravo po tome
Prostorija nosi svoje ime...

Nekada baš i sve ovo troje:
Kolarnica, pod, plijevnica il' sjenik
Jednom riječi pojata se zove,
Ali nije svugdje isti riječnik
Nit' su uvijek skupa navedeno troje.

Žumberačka kolarnica

Svaka kuća vozno blago ima,
Sirotna je ona k'a ga nema.
Mnoge stvari što trebaju doma
Da se vozno blago dobro iskoristi,
Smještene su na svom nekom mjestu,
A to se mjesto kolarnica zove.

Kolarnica kao jedna zgrada
Podignuta nigdje nije sama;
Il' je ona uz pojatu negdje,
Negdje opet u sredini nekoj
Medju štalom, pojatom il' podom;
Dočim negdje za kolarnicu služi
Ispušteni veći dio krova,
Pristrešak se po domaći zove.

Na prostoru kolarnica zvanom
Nalaze se uvijek ove stvari:
Kola, lojtre, sanice i kripa,
Capaš, plug, brana i oraća koca,
Jaram, stupci niski i visoki,
Lanci, četverno i oraće ojce,
Otka, krpel, trta više vrsta
I željezna trta oračica zvana
Koja spaja kod oranja svakog
Mala koca i starinski plug;

Dok je krpel od drijenkova drva
A spaja zadnji kraj oraćega ojca
I malu rudu oraćije koca.
Još je ovdje i vlačuga stara,
Na njivu se na njoj vozi plug.

U jaram se volovi uklijeplju,
A svaki jaram ima ove dijele:
Podbradnjik, šijanjik i police dvije,
Dvije kuči, jedan krčel
A uz krčel jarmenice dvije.
Od željeza mogu biti dijeli:
Dvije kuči, jarmenice, krčel
A sve drugo od drva je uvijek
Pa i kuči, jarmenice, krčel
Od drveta isto mogu biti...

Svaka kola dijele se na dijele:
Kotača su četiri na broju
I dva su štelja (prvi i zadnji)
Ta dva štelja uvijek spaja svora
(Potrebna je rinka i željezni klin)
A svaki od njih ima
Dvije cape i dvije blazine
(Gornje i donje blazine i cape)
Na prednjem štelju nalazi se ruštik

A na zadnjem klada, rinke i vagijer,
Jer na zadnjem dijelu svore
Nalazi se po običaju žljaf.
Na škarić prednjeg štelja
Usadjena je uvijek svaka ruda
Sa promoljenim željeznijem klinom.
Nešto drugčija volovska je ruda
Od one slične što se konjska zove.

Na drugom dijelu moga rodnog kraja
Netko reče da volovsku rudu
Svi nazivlju isključivo samo oje.

Svaki kotač ili kolo ima drva i željeza.
Na kotaču drveni su dijeli:
Platnice, špice i glavinja.
A željezni su opet ovi dijeli:
Šinja, šerafi i kolombari-rinke
I puškica kroz koju ide aksa.

Oraće se ojce rabi samo onda
Kad se njiva s volovima ore,
A četverno kad se vlači, smuka vozi
I uz brdo drugom početveri...

Plug starinski ove dijele ima:

Drveni podugački dio
Što se gredelj zove
Pa nožice dvije
Za koje plužač drži,
Onda kozlac željezni i jaki
A na njemu šarafima pričvršćeno dobro
Željezo prvo koje prvo reže,
I željezo drugo koje za njim reže,
I željezna daska koja brazdu baca
I tako zemlju prevrće, premijeće.
Plužač uvijek kod oranja ima
Nasadjenu na batini s kljukom
Od željeza napravljenu otku
S kojom povremeno čisti
Sva željeza i dasku na plugu...

Ovisno o tome što se na kolima vozi
Ili bolje reći što se vozit' smjera,
Stavljaju se na njih lojtre,
Lojtre srednje, velike il' male,
Ili kripa ili nekad skladnje.
A kad se drva na kolima voze,
Tada ništa do stupaca nema.
Kad se sijeno, snoplje ili šušanj
Na kolima bilo kuda vozi
Najveće se lojtre tada rabe.

Svaka lojtra lojtrenice dvije ima
I mnogo priječki svakakvije fela.
Kad se vozi u velikije lojtri
Onda i žrd treba, lanac, štrik i drugo.
Kad u srednjim il' lojtrama manjim
Nešto voze, odvoze, dovoze
Mjesto žrdi šeper često rabi;
Sa šeperom i lančanica ide.
Kad se gnoj izvaža, krumpir kući vozi
Mali stupci i kripa se rabi.
Svaka kripa ima cape, pod i plot od pruća
A sa strane ima mali otvor
Na koji se siplje krumpir kad se doma
U jeseni kod lampuša izmijeće...

U kolarnicu kad je vrijeme slabo,
Kiša pada il' se samo sprema,
Voz uvezu naloženog sijena
Il' voz snoplja požnjevene strni
I svega drugog što se doma vozi
S njive, sjenokosa, a pokisnut' ne smije.
Svaki voz se žrdi i poveže dobro
Bilo da se vozi sijeno, paprat ili strn,
Djetelina il' sitna otava.
A šušanj uvijek kad se vozi doma
U lojtrama se ponajvećim vozi

(Il' u kripi velikoj na rijetko pletenoj).
Iznad lojtri tad se dva raljena stave,
A da s prijeda i otraga s kola
Ne ispadne natovareno lišće
Na ta mjesta šaraglje se stave,
A dolje po dužini kola
Stave dasku il' nameću granja,
Onda šušanj meću i dobro ga gaze
Pa lijep vozić doma se doveze.
Za nastor je uvijek teško onda
Kad snijeg padne prije nego lišće,
A paprati nitko nema dosta
Dok je slamom nastirat' grijota,
Jer što će onda blago gladno jesti
U dugoj i predugoj zimi
Kad sijena samog nikad nije dosta...

Ž u m b e r a č k a p e ć

Bila je draga, mila i dobra
Naša stara seljačka peć
Kao što draga bijaše soba
U kojoj je davno zamrla riječ.

I

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila lijepa i topla
Kao što su bile lijepe i tople
Drage majčine riječi
Kad smo mi djeca znali doći s paše pokisli,
Iz daleke prezebli škole
Il' bilo koga drugoga posla
Pa i onda kad smo jednostavno došli
S puste dječje igre
I sjatili se oko tebe
Kao pilići sitni oko brižljive kvočke...
Poznam samo jednu pravu toplinu:
Onu tvoju i majčina srca
To mogu svakome reći.
Kao što nije moguće zaboravit' rodjenu
majku
Tako ni tebe, draga domaća peći.

II

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam bila tako dobra i topla
Kao što su bile predobre i tople
Drage majčine riječi!
Na tvojim smo grudima mi nestašna djeca
Grijali ruke,
Na tvojim smo ledjima sušili pokislu robu:
Gaće, košulje i opanke.
Na tebi smo tako često tražili
Toplinu za svoja ozebla lica
A stari toplinu za svoje prozeble kosti.
Briga našeg oca i dobrota majčina srca
Odražavala se na tebi i u našoj sreći.
Kao što nije moguće zaboravit' oca
Tako ni tebe, draga domaća peći.

III

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila slatka i topla
Kao što su bile slatke i tople
Drage majčine riječi.
Kako si samo vazda bila skromna
Bez obzira na boju staračkog lica svoga
Upravo onako ponizna i skromna
Kao što je svaka djevojka mlada.
Za sebe si uvijek tako malo tražila,
Jer sve je za tebe bilo dobro:
Drva i slama,
Na koljenu sirote lomljeno granje,
U šumi odbačena stara hrga,
Oštrom sjekirom kalane planjke,
Raznovrsno triješće i najgora kvrga.
Našeg oca i naše drage majke sreću
Osjećali smo radosni na sebi
Kao plamen na božićnoj svijeći.
Kao što nije moguće zaboravit' braću
Tako ni tebe, draga domaća peći.

IV

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila potrebna i topla
Kao što su bile potrebne i tople
Drage majčine riječi!
I danas se čudimo čudom
I nećemo prestat' čudit' se nikad,
Jer si toliko topline davala svakom.
Nikoga odbacila nisi koji se priljubio
uz tebe,
Za svakoga si imala dovoljno svoje topline
Kao što sunce dobro i drago
Dovoljno ima svjetla i topline
Za dobre i zle.
Tebi je bila jednako draga
Staračka ruka umorne bake
I nemoćna ruka nejaka čeda.
Svima si dala sve: toplinu i srce!
Ledene ruže na oknu i snijegom zavijene
ceste
Gledali smo često sa naše ugrijane peći.
Kao što nije moguće zaboravit' lik drage
sestre
Tako ni tebe, draga domaća peći.

V

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila mila i topla
Kao što su bile mile i tople
Drage majčine riječi.
Tko će izbrojiti sve generacije,
Svu djecu i unuke,
Tko će izbrojiti sve suze i radosti,
Sva radjanja i umiranja, sve krstitke i svadbe,
Paljanje vune, čihanje perja, kominjanje graha,
Komušanje i krunjenje sirotinjskog kukuruza,
Pa onda sijela i posijela uz pričanja duga
I sve litre vina što si ih ti
Gledala, brojila i grijala...?
Na tebi smo mi djeca imali sijelo
U najvećoj zimi, igri i sreći.
Kao što nije moguće zaboravit' selo
Tako ni tebe, draga domaća peći.

VI

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila bliza i topla
Kao što su bile blize i tople
Drage majčine riječi.
Tko će izbrojiti sve ono
Što si samo ti gledala i čula?
Sva milovanja dragih majki
Njihove dječice sitne,
Il' očeva umornih sav ponos
Zbog stasanja sinova njihovih,
Sve opomene i sve savjete,
Sve planove i sve želje,
Sva šaputanja u najstrožem povjerenju
Radosnih i žalosnih djevojačkih srdaca...
Svakog jutra i večeri, a često i noću
Stajasmo uz tebe kao vojnici manji i veći.
Kao što nije moguće zaboravit' rodnu kuću
Tako ni tebe, draga domaća peći.

VII

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila sklona i topla
Kao što su bile sklone i tople
Drage majčine riječi.
Tko će izbrojiti sve biblije,
Sve kolendare i sve priče
Na tebi i uz tebe pročitane,izpričane?
Tko će izbrojiti sva prela,
Sva vretena i preslice,
Svu ispaljanu vunu u korisno ispletenu,
Svu rubeninu od domaćeg platna sašivenu,
Sve ručnike i stolnjake sitnom iglom izvezene
I sve suknene pregače i šarene opregove
Grijane uz tebe,
Ili sva pisma od osoba dragih
Pročitana na tebi ili tu pokraj tebe?
Mi smo djeca brižno pazili na točnost
Kad je lonac s krumpirom išao u peć
A kada iz peći.
Kao što nije moguće djetinju zaboravit'
prošlost
Tako ni tebe, draga domaća peći.

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila sveta i topla
Kao što su bile svete i tople
Drage majčine riječi.
Tko će izbrojiti ako ne ti
Sve brige brižnih roditelja
Za njihove brojne sinove i kćeri?
A tko će izbrojiti sve suze:
Iskrene, hinjene i tople
Tu pored tebe prolivene?
Tko će izbrojiti sve molitve
I po koju sitnu kletvu
Koja se ponekad s užasom čula
I po koju svadju koja se zadjela
A koju si ti sačuvala za sebe
Da ne izidje iz kuće
I da ne sramoti domaću čeljad
Pred vanjskim svijetom i selom.
Naučili smo čuvati tajnu
I staviti jezik za zube
Na tebi,stara i uvijek šutljiva peći.
Kao što nije moguće ne blagoslivljat'
Neumorne majčine ruke
Tako zaboravit' nije moguće ni tebe,
Draga domaća peći.

VIII

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila privlačna i topla
Kao što su bile privlačne i tople
Drage majčine riječi
Nama smrtnicima nije moguće
Izbrojiti sve zvijezde neba
Kao ni tajne
Što ih kriju tvoja tajanstvena njedra.
Samo ti, draga peći, a tko drugi?
Izbrojiti možeš
Sva ranim rankom ustajanja mladih snaša
Da prije nego čeljad ustane štošta pospremi
Svaka od njih:
Vatru u tebi naloži,koju suzu za majkom spusti,
Krave pomuze, živad i svinje nahrani
Te mirisave žgance i mlijeko u loncima svari
Da ukućane, goste i težake nahrani...
Gledasmo vatru u utrobi tvojoj mi djeca
I lonac žganaca ćubav
Kroz uske pukotine starih rebara tvojih,
Istrošena peći.
Kao što nije moguće zaboravit' pravu ljubav
Tako ni tebe, draga domaća peći.

IX

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila ugodna i topla
Kao što su bile ugodne i tople
Drage majčine riječi.
Tebe sam nekad kao dječak usporedjivao,
Bože oprosti!
Sa kadionicom iz naše stare crkve,
Jer kao što je tamo miris
Na žaru spaljena tamjana
Ispunjavao oltar, ladju i koruš,
Tako iz tvojih usijanih grudi
Dizao se i širio po selu
I daleko od njega sve do šume i njiva
Miris kuhana zelja i mesa te
svježe pečena kruha;
Ponajmanje bijela i pšenična,
Kruha većinom ražena, ječmena
A ponekad bome i zobena!
Ali uvijek slatka i tečna,
Teškim znojem iz kamena izcijedjena
I brižnom rukom drage mučenice majke
Ranim rankom zamiješena

I do razdanka izpečena...
Ako ima na svijetu koja dragost,
Onda je to krilo drage majke
I tvoje, starinska peći.
Kao što nije moguće zaboravit'
prvu života radost
Tako ni tebe, draga domaća peći.

X

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam uvijek bila istinski topla
Kao što su bile istinski tople
Drage majčine riječi.
Ti si nam ponekad, predraga, dala i
koju krafnu,
Komad kuglova žutog, a nešto češće kolač,
Ali ne onaj gradski, već prosti
Na lugu izpečen, naš domaći.
Dala si nam po koji štrukalj povitice
Crne, polubijele ili čak bijele!
Ovo potonje pogotovu onda
Ako su u kući toga dana
Bili težaci stranjski
(Orači, kopači, kosci ili vozci,
Žetelice vrijedne, ili kad je bila
Mlatidba žita,
Ako se tako može zvati snijet, ljulj i
kukolj...),
Ili kad je otac išao s volovima u sajam,
Il' pak svečanost kakva i gost vidjeniji
Bio kod nas.

Ovim se prilikama može pribrojiti
I još koja nedjeljica bijela,
Dakako, ako je u kući slučajno bilo
Zdjelica brašna, žlica masti i šačica sira.
Zna se da na svijetu postoji najveća
blagost,
A to je blagost majčina srca koja se
neda poreći.
Kao što nije moguće zaboravit'
bezbrižnu mladost
Tako ni tebe, draga domaća peći.

XI

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si uvijek bila mirna i topla
Kao što su bile mirne i tople
Drage majčine riječi.
Ni na sam Božić nisi bila bez posla
Kao ni na Uskrs ili bilo koji veliki svetak.
Dapače, tada si bila još više zaposlena,
Upravo onako i mnogo kao i naša predobra
mati.
Uvijek si dijelila s nama sve naše
dječje radosti
I željela toplinom ublažiti sve naše
žalosti.
Skupa si s nama (il' mi uz tebe)
čekala Božiće,
Kitila skromnim nakitom borove,
Unosila slamu na stol i pod stol...
I kad smo mi djeca na slami pod stolom
ozebli
(Zašto je stol tako daleko od peći?!),
Išli smo k tebi da nas na svom
toplom krilu ogriješ.

A svake si svete božićne noći
Bila ne samo topla nego i vruća,
A zna se i zašto je tako baš bilo:
Jer se pečenka (kokoš, puran il' pijevac)
U pekvi zemljanoj pekla...
Svaku pa i najmanju u zimi sladost
Dijelili smo, peći, s tobom
To se može iskreno reći.
Kao što nije moguće zaboravit'
Božića djetinju radost
Tako ni tebe, draga domaća peći.

XII

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si uvijek bila šutljiva i topla
Kao što su bile nježne i tople
Drage majčine riječi.
Mi djeca sitna, srednja i veća
Bili smo uz tebe zimi kuhani, pečeni.
Sve što smo vani na snijegu,
Na grudanju i sanjkanju namočili,
To smo sve na tebi s lakoćom osušili:
Stare čizmice sa izlizanom potkovom
Posudjene od predobre sestrice
Ili opanke od starijeg brata
I sve drugo pokrpano i staro,
Jer prve nove hlače
I približno po nozi prve opanke
Dobile se tek onda
Kad se za školu prvi put stasalo,
A do tada se nosilo baš sve i ništa:
Bez ikakva obzira
Da li je kome ili nije pasalo...
Sve naše igre, djetinjstvo i prve
školske brige

Vezane su uz tebe, starinska peći,
Kao bolesnik uz onog koji ga liječi.
Kao što nije moguće zaboravit'
Prvog školskog sata, tablice i knjige
Tako ni tebe, draga domaća peći.

XIII

Draga naša stara seljačka peći,
Ti si nam dala sve: hranu i toplinu.
I sve dosadne i duge zimske dane
(Prije nego su božićni blagdani došli
Ili poslije kad su već bili prošli)
Mi smo djeca sitna i veća
U brojnim petnjacima tvojim,
A to je bilo uvijek izmedju triju
obroka skromnih
(Ili mjesto nekog od njih!)
Pekli krumpir na škriške
(Na svijetu najbolje jelo,
Sve bez masti i soli!)
Ili pak zrna graška, kukuruze i boba,
Jer je istina prava iz davna a ne od sada
Da je sve bolje od batina, zime i glada...
Nije nikakva laž, istina je prava,
Ukoliko me moja pamet ne vara,
Ti si nam, stara peći, u djetinjstvu davnom
Bila sve i sva:
Gramofon i ploče, bicikl, tranzistor i radio,
Magnetofon, televizor i najdraža slikovnica.
Na tebi smo i pored tebe:

Pjevali, plakali, igrali se, smijali
i rasli.
Zato je nemoguće iz našeg srca
Izbrisati tvoju dragu sliku
Niti privlačnost i toplinu
Uz podsmijeh poreći.
Kao što se prepoznaje majka u djeteta liku
Tako i mi u tebi, draga domaća peći.

XIV

To su ti tvoji darovi, naša stara domaća
peći,
I zato ti hvala iskreno i toplo želimo reći.
Možda je kasno, jer su tvoje staračke kosti
Prosute davno negdje u grabi na putu
Po kojem se automobili žure, kreću i
prevrću,
A tebe je u kutu modernih kuća,
Vikendica, stanova i vila
Zamijenila nova
Ukoliko itko ikad može zamijeniti tebe,
Jer ti si nezamjenjiva
Kao što ni rodjena majka zamjenjiva nije...
Ta nova peć je samo nalik na tebe,
Al' inače ni približna slika tvoja!
Jer danas su u modi samo peći
Na ulje, na plin il' na struju,
Ali nijedna vjerna, pouzdana i topla
Kao što si nekoć bila ti,
Naša draga stara seljačka peći;
Ti si sama vršila sve: grijala,
kuhala i pekla,

A često si bila počivaljka,
klupa i postelja
I nimalo rijetko bolnica,
liječnik i lijek
Za onaj siromašni pošteni svijet.

XV

Kao što je nemoguće zaboraviti sebe
Tako ni tebe, draga seljačka peći!
Jer, ako bi slučajno zaboravili tebe,
Onda bi prezreli i sami sebe,
Oca i majku, svoju braću i sestre,
Najljepše dane svoga života,
Rodnu kuću, vežu i sobu
U kojoj nažalost više ne postoji
Starinska peć
Niti se čuje plač niti smijeh
Niti slatka djetinja riječ ...
Ti si nam, draga i stara seljačka peći,
Uvijek bila dobrostivo darežljiva i topla
Kao što drago majčino srce
Bijaše stalno darežljivo i toplo.
Hvala majci, hvala i tebi!

K A Z A L O

	stranica
Mjesto predgovora	3
Žumberačko selo	7
Žumberačka zidanica	13
Žumberački ganjak	23
Žumberačka veža	35
Žumberačka soba	49
Žumberačka komora	71
Žumberački tavan	95
Žumberačka štala	1o7
Žumberački svinjac - kokošinjac ..	115
Žumberačka pojata	121
Žumberačka kolarnica	135
Žumberačka peć	143
K a z a l o	168